

چاسنڌين لاءِ ملڪي سياست حرام آهي؟

Gul Hayat Institute
رسول بخش پيڄو

قیمت م۔ ۵۔ (پینچ) روپيا

سیکے

رسول بخش پبلیکیشنز
Gul Hayat Institute

پيم ۱ اکٽر

سنڌ جي ناسياري انقلابي اڳواڻ ۽ دانشور محترم
رسول بخش پليجي جي اڪابر ذهن ۽ تيز قلم جي
تخليق اوهان جي هٿن ۾ آهي. سنڌ ۽ سنڌي عوام جي
نجات جي سوال تي سنڌ ۾ گذريل ڪجهه ورهيه کان
ٻه مختلف ۽ متضاد نقطو نظر پيش ٿي رهيا آهن. هڪ
سوچ جي ڌارا اها آهي ته سنڌي ماڻهن جي حالت ان
۾ آهي ته اهي فقط سنڌ ۾ ۽ خالص سنڌي سياست
ڪن. هن سوچ رکندڙ ماڻهن جو خيال آهي ته هڪ
سطح تي سياست ڪندڙ ماڻهو ۽ تنظيمون سنڌ ۾
آهن. هي سوچ جي ڌارا جي حامي ماڻهن جو خيال آهي
ته سياست هڪ گنڍيل، وسيع ۽ پيچيدو عمل آهي.
۽ سنڌي ماڻهن جي راه نجات ان ۾ آهي ته اهي
رڳو سنڌ ۾ پر اهي پنهنجي حقن کي حاصل ڪرڻ لاءِ
ٻي ملڪ ۽ سڄي دنيا ۾ سياست ڪن. سندن خيال
آهي ته خالص سنڌي سياست جو نعرو سنڌي عوام کي
اڪيلو ڪري مارائڻ جي سنڌ دشمن چال آهي.

اهي ٻئي ابتڙ ۽ متضاد نظريا ۽ خيال سنڌ جي
اڄوڪي سياست جا اهم سوال آهن. ڏٺو ويو آهي ته
ڪيترا ئي سنڌي ماڻهو اڃا انهن سوالن بابت مونجهاري
جو شڪار آهن. هن وقتاڻي ڪتاب ۾ محترم رسول بخش

پڊجي 'خاص سنڌي سياست' ۽ 'ملڪي سياست' بابت
اڀرندڙ سوالن جي تفصيلي ڇنڊڇاڻ ڪئي آهي. محترم
پنيجي جو لکيل هي ڪتاب سنڌ ۽ سنڌي ماڻهن جي
ڇوڻڪاري جي راه کي وڌيڪ پختو ۽ روشن ڪندو.

اسان جي هن پبلشنگ ايجنسي جي وڌ کان وڌ
اها ڪوشش رهي آهي ته ڄاڻ ۽ شعور وڌائيندڙ ڪتاب
سستي ملهه تي مهيا ڪري ڏيون. سنڌي ڪتابن جي
ڇپائي ۽ مارڪيٽ جي مسئلن کان تقريباً سمورا پڙهندڙ
واقف آهن. خاص ڪري ڪاغذ جا اگهه ته جيئن پوءِ
تيئن آسمان سان ڳالههون ڪندا وڃن. انهن سمورين
ڳالهين جي باوجود اسين اها دعوا ڪرڻ ۾ پاڻ کي
حق بجانب سمجهون ٿا ته اسان جا ڇپايل ڪتاب مارڪيٽ
۾ عام رواجي قيمتن کان وڌيڪ سستا هوندا آهن.

اسين پنهنجي پڙهندڙن کي ان ڏس ۾ اڃا وڌيڪ
سهوليتون فراهم ڪرڻ جا خراشمنند آهيون جيڪي
هيٺيون هن ريت آهن:

(۱) اداري طرفان ڇپايل ڪتابن مان ڪنهن به
هڪ ڪتاب جون گهٽ ۾ گهٽ پنج ڪاپيون گهرائڻ
پ 33 ۽ مختلف ڪتابن جون ڪل پنج ڪاپيون
گهرائڻ تي %33 ڪميشن ڏني ويندي. ڪتاب گهرائيندڙ
-زو يا فرد انهن ڪتابن جي قيمت مان %33 رقم
ڪٽي باقي رقم ۽ ڪتابن جو تفصيل اداري کي ڏياري

موڪلين تم ڪو پوسٽ ذريعي ڪتاب موڪليا ويندو
 پوسٽ جو خچ اداري جي ذمي هوندو.
 (۲) جيڪي بڪ اسٽال اداري جا ڪتاب گهراڻا
 ڇاهين. اهي پنهنجا آرڊر اداري کي ڏياري موڪلين.
 (۳) ايجنسيءَ جي حيدرآباد گادي ڪاني واري اسٽال
 تان هر ڪتاب تي %10 ڪميشن ڏني ويندي ۽ انهيءَ
 بڪ اسٽال تي ٻن ڪتابن ”ارتقا جي ڪهاڻي“ ۽
 ”انگولا جي آزادي“ تي خصوصي رعيت ڏني پئي
 وڃي. سندن قيمتون ترتيبوار -/27 روپين بدران -/15
 روپيا ۽ -/15 روپين بدران -/10 روپيا ورتي پئي وڃي.

پاران:

ائڊريس:

هٿنيچو

معرفت سردار پرنٽنگ پريس

سنڌي ادبي پبلشنگ ايجنسي

گادي ڪاتو حيدرآباد

Gul Hayat Institute

سنڌ جي وفاداريءَ جو نڪو

.. ڪافي عرصي کان سنڌ جي سوچ رکندڙ حلقن ۾ اڪثر انهيءَ سوال تي بحث ٿي رهيو آهي ته سنڌي وطن دوست ماڻهو ملڪي سياست ۾ حصو وٺن يا نه؟ ان سوال کي هڪڙا ماڻهو هيئن پيش ڪندا آهن ته ”اسين فقط سنڌ جي سياست ڪندڙ ماڻهو آهيون. سنڌ جا وفادار فقط اسين ئي آهيون. ڦاٽا سڄي ملڪ جي سياست ٿا ڪن. اهي پاڪستاني آهن ۽ سنڌ جا بغداد آهن.“ ٻيا انهيءَ ڳالهه سان اتفاق نه ٿا ڪن ۽ چون ٿا ته ”جنهن نموني ڳالهه ڪئي وڃي ٿي تنهن نموني جي خالص سنڌي سياست يا خالص پاڪستاني سياست نالي دنيا ۾ ڪا شيءِ ٿيندي ئي ڪانهي ۽ ٿي سگهي ئي نٿي.“ سندن چوڻ آهي ته، ”خالص سنڌي سياست واري نعري جا بانيڪار ان نعري جي آڙ ۾ خالص سنڌ دشمن سياست پيا ڪن ۽ پنهنجي ان قوم دشمن ۽ وطن دشمن سياست جي اصلي موقعي پرست روپ کي لڪائڻ ۽ سنڌي ماڻهن کي برعلائي ڪرڻ پنهنجي ان سياست جو غلام بنائڻ لاءِ ٿي اها لفاظي ۽ نعري بازي پيا ڪن.“ ان ڳالهه تان ڪافي تڪرار هلندڙ آهي. عام سياسي سوچ رکندڙ سنڌي ماڻهن سان گڏ ڪافي اڳتي وڌيل سياسي سوچ رکندڙ ۽ سنڌي ماڻهن جي

ڇوٽڪاري لاءِ واجهائيندڙ ماڻهو به وڏي مونجهاري ۾ پئجي ويا آهن، ته انهن پنهي ڳالهين مان سنڌ ۽ سنڌي عوام جي فائدي واري ڳالهه الائي ڪهڙي آهي؟ صاف نظر پيو آهي ته ان معاملي کي نبيرو بنا سنڌي عوام جي وڏي گهٽائي صحيح وات وٺي اڳتي وڌي نه سگهندي. تنهنڪري اڄ اسين ان معاملي کي چڱيءَ طرح سمجهڻ ۽ ٿي سگهي ته ان کي صحيح نموني نبيرو جي ڪوشش ڪنداسين.

”سنڌ جي سياست“ ۽ ”پاڪستان جي سياست“

سڀ کان پهريائين ضروري آهي ته انهن ٻن ابتڙ قرن جي معنيٰ سمجهڻ جي ڪوشش ڪجي. يعني ”سنڌ جي سياست“ ۽ ”پاڪستان جي سياست“ اسان سڄي کي خبر آهي ته لفظن ۽ جملن جي رڳو عام، ظاهري ۽ اڪري معنيٰ ڪانه ٿيندي آهي، انهن جون اصطلاح، استعمال ۽ ٻيون معنائون به ٿينديون آهن، تنهن کانسواءِ لفظن ۽ جملن کي سڀ ماڻهو ساڳي معنيٰ ۾ ورتي ڪتب آئيندا آهن. ساڳي ڳالهه يا ڪم کي هڪڙا ماڻهو ساراهه جي لفظن ۾ بيان ڪندا ته ٻيا وري ان جي بيهه ابتڙ ان کي ڪلا جي لفظن ۾ بيان ڪندا آهن. اهڙي ريت لفظن ۽ قرن کي اڪثر هر ڪو پنهنجي پنهنجي مطلب واري نموني ڪتب آڻيندو آهي. ڇو ته انهن ۾ اڪثر ذاتي ۽ طبقاتي پسند ناپسند ۽

نفعي نقصان جو سوال اٽڪيل هوندو آهي. مثال طور ڪو عام واپاري پنهنجي پٽ کي سٺو واپاري شايد تڏهن چونڊو جڏهن هو گراهڪن جي چڱيءَ طرح ڪل لاهي وٺڻ ۾ پڙ ٿي ويو هوندو. پر اهڙي ڪل لاهيندڙ کي اڪثر گراهڪ ”سٺي“ واپاريءَ بدران تمام خراب، ڦورو يا ٺڳ واپاري سڏيندا. ساڳيءَ طرح ڪنهن پوليس آفيسر کي سندس يار دوست وغيره همت وارو، مڙس ماڻهو ۽ اڻموت آفيسر چوندا، پر جن ماڻهن کي سندس انڙيءَ ”همٿ“ ۽ ”مڙسيءَ“ جا هٿ لڳا هوندا سي کيس ظالم ۽ ڪاٺو پٽ وغيره سڏيندا. جي هڪڙا ماڻهو ڪنهن آفيسر کي ”ٿڌو“ ۽ ”رحمدل“ سڏيندا ته ٻيا وري کيس ”پاڙيو“ ۽ ”نڪمو“ سڏيندا. اهڙيءَ ريت ”سٺو واپاري“، ”سٺو ماڻهو“ جي لفظن وانگر ”اسلامي نظام“، ”آزاد دنيا“، ”محب وطن سياست“، ”اسلامي سياست“، ”پاڪستاني سياست“ ۽ ”سنڌي سياست“ جهڙي قسم جي لفظن جي ڪا هڪڙي مقرر معنيٰ ڪانه ٿيندي آهي. هر ڪو اهڙن فترن کي پنهنجي مطلب جي معنيٰ ۾ ڪم آڻيندو آهي ۽ منجهانئن پنهنجي مطلب جي معنيٰ وٺندو آهي.

”سنڌ جي سياست“ جي ظاهري سياسي معنيٰ آهي، ”اها سياست جيڪا سنڌي ماڻهن جي فائدي جي سياست هجي“، پر ڪا سياست رڳو ڪنهن جي چئي ڇڏڻ سان واقعي سنڌ جي سياست يعني سنڌي ماڻهن جي فائدي

جي سياست ڪانه ٿي پوندي. حقيقت ۾ ان جو دارومدار
 ٻن ڳالهين تي آهي. پهريون ته ان ماڻهوءَ کي پوري
 پوري خبر هجي ته حقيقت ۾ سنڌي ماڻهن جي فائدي
 جي سياست ڪهڙي آهي. ٻيو ته اهو ماڻهو جيڪي
 صحيح سمجهي اها ٿي ڳالهه ڪري ۽ ڇڏي پڇهي يا
 لاشعوري طرح غلط ڳالهه نه ڪري. مثال طور اڄ به
 نه ٿي جو هو پنهنجي مطلب لاءِ ڪنهن اهڙي سياست
 کي سڄي سنڌ جي فائدي جي سياست منڍي جيڪا
 حقيقت ۾ سنڌ جي فقط ڪنهن خاص ماڻهوءَ، ٽولي يا
 طبقي جي فائدي جي سياست هجي ۽ سنڌ جي گهڻن
 ماڻهن کي ان مان فائدي بدران اٽلو نقصان پهچندو هجي.

ٽيهن موضوع تي پوندڙ اهرت ڌارائون وڪڻندڙ

انهيءَ سلسلي ۾ اچو ته ڪجهه حقيقتن کي ذهن
 ۾ آڻيون. هڪڙو مثال ٿا وٺون. ڊاڪٽريءَ جو علم
 قديم کان قديم علم آهي. علمن جي وڌڻ ويجهڻ جو
 گهڻو دارومدار حاڪم طبقن جي نفعي نقصان تي هوندو
 آهي. ڪيترا ئي اهڙا علم آهن جيڪي حاڪم طبقن
 جي نقصان جا آهن. جهڙوڪ سماج ۾ انقلاب آڻڻ جو
 علم. انڪري حاڪم طبقا اهڙن علمن جي وڌڻ ويجهڻ
 ۾ مدد ڏيڻ بدران انهن کي ڪڍي ۽ ۾ سرجندي ٿي
 چيپائي ڇڏڻ جي ڪوشش ڪندا آهن. ڊاڪٽريءَ جي
 علم جي بهترن حاصلاتن مان سڀ کان گهڻو فائدو

عوام بدران حاڪم طبقن ئي ورتو آهي. ان ڪري دنيا جي حاڪم طبقن ان علم جي تمام گهڻي سرپرستي ۽ همٿ افزائي ڪئي آهي. هن علم ۾ روز نت نيون هڪٻئي کان وڌيڪ حيرت انگيز ايجادون ٿي رهيون آهن ۽ اڄ اهو ڪاميابي ۽ عروج جي آسماني بلندين کي چهي رهيو آهي. پر ان هوندي به اڃا تائين هزارين اهڙا نيرحڪيم، تعويذ فروش ملان، پوپا، جين ڪلينڊر، جهاز-پڙهندڙ، سانڍي جو تيل ۽ ٻين مرضن تي بوندڙ ابرت ڌارائون وڪيندڙ ماڻهو موجود آهن، جيڪي وڏي آڪڙ ۽ اڏمبر سان، وڏي بي حياتيءَ مان چون ٿا ته ڊاڪٽري علم جيڪي ڪجهه سيکاري ٿو سو سڀ بڪواس آهي. فلاڻي بيمار کي ٿاڻيڻ يا نمونيا وغيره ڪانهي پر فلاڻي پير جي وڻ مان لڳت لڳي اٿس يا فلاڻي جين جو واسو اٿس يا فلاڻي پير جي پٽ اٿس وغيره. ان ڪوڙي پروپيگنڊا ڪري لکين ماڻهو ڊاڪٽري علم بدران انهن جاهلن جي نام نهاد علم کي سچو سمجهڻ لڳن ٿا ۽ پنهنجون ۽ پنهنجن پيارن جو صحتون ۽ حياتيون انهن بدبعاش ۽ جاهل ٽپن جي حوالي ڪري ڇڏين ٿا.

سڀني کي خبر آهي ته جيڪڏهن دنيا جي ڪروڙين مظلوم عوام کي سياست بابت صحيح ڄاڻ حاصل ٿي وڃي ۽ هو سمجهي وڃن ته هن ڦورو ۽ ظالم غلاميءَ سان چوٽڪارو ڪهڙي سياست وسيلي حاصل ڪري

سگهجي ٿو ته جيڪر ڦورو ۽ ظالم طبقن جو تمام برو
 حشر ٿئي؛ انهيءَ ڪري هزارين سالن کان هر دؤر ۽
 هر ملڪ ۾، حاڪم طبقن سياست بابت سچين ڳالهين
 کي لکائڻ ۽ ڪوڙين ڳالهين کي ڦهلائڻ لاءِ هڪ
 طرف پنهنجي قلمي ڪمدارن ۽ ڪاراون جا سڀ کان
 وڌيڪ فتني خور ۽ سازشي دماغ، تيز ۽ طرار قلم ۽
 بي شرم ۽ بي حيا زبانون ڏيوليءَ. مان پئي لڳايا آهن
 ته ٻئي طرف عوام کي صحيح سياست ڪرڻ کان روڪڻ
 لاءِ هنن ڪڏهن ڪين تيرن ۽ تلوارن، ڍالن ۽ تفنگن
 سان قتل ڪرايو آهي ته ڪڏهن نانگن هٿان ڏنگايو
 آهي ۽ بگهڙن ۽ درندن هٿان ڇيرايو ڦاڙايو آهي. مظلوم
 عوام جي حق پرست سياست کي اسرڻ کان روڪڻ ۽
 اسرندي ٿي ڇپائي ڇڏڻ لاءِ اهي طبعا تاريخ ۾ هڪڙي
 ڪريلا نه پر. هزارين لکين ڪريلائون ڪري چڪا
 آهن. جيستائين هي ڦورو ۽ ظالم سماج قائم آهي تيستائين
 عوام دشمن ۽ عوام دوست سياست جي وچ ۾ اها جنگ
 جاري رهندي. انهي ڳالهه کي خيال ۾ رکندي، هتي
 نوٽ ڪرڻ جهڙي ڳالهه اها آهي ته جن معاملن بابت
 صحيح ڄاڻ ڦهلائڻ ۾ خود حاڪم طبقن جو وڏو فائدو
 آهي ۽ جن بابت جهڙي زبردست پڪي پختي ڄاڻ
 موجود آهي، انهن معاملن بابت به ڪڏهن جهڙي بي حياييءَ
 سان، واهيات ۽ خطرناڪ جڙتو ڳالهائون ڦهلايون پيون
 وڃن تڏهن سوچي سگهجي ٿو ته جن معاملن بابت

صحيح ڄاڻ زبردست مخالفتن سبب ڦڙو ڦڙو ٿي سس
هاڻي گڏ ٿي آهي ۽ جن بابت صحيح ڄاڻ جو ڦهلائڻ
حاکم طبقن لاءِ ڄڻ موت جو پيغام هجي تن معاملن
بابت انهن ڦورن ۽ ظالمن طرفان سرگهڙت ۽ ڪوڙي
پرچار جو ڪهڙو حال هوندو؟ انهيءَ ڪري سياست ۽
بين اهڙين ڳالهين جن ۾ حاکم طبقن جي نقعي نقصان
بلڪ سرڻ جيئن جو سوال اٽڪيل آهي تن ۾ حاکم
طبقن جي ڳالهه تي ڀروسو ڪرڻ خطرناڪ بي سمجهي
۽ ناداني ٿيندي.

اسان جو ذمعو نقصان هڻي توهان جو.....
هاڻي اڳتي ٿا هلون...

ڦورو ۽ ظالم حاکم طبقا عوام ۾ جيڪي گمراهيون
ڦهلائيندا رهيا آهن انهن مان هڪڙي وڏي گمراهي
اها هوندي آهي ته هو سندن فائدي جي ۽ عوام جي
نقصان جي ڳالهه کي سڀني جي گڏيل فائدي واري
قدرتي ڳالهه ڪري ظاهر ڪندا آهن. ٻئي طرف هو
عوام جي فائدي جي هر ڳالهه کي قدرتي طرح
نقصانڪار ۽ واهيات، اڻ ٿيڻي ۽ ڏوهه جهڙي ڳالهه
ڪري سڏيندا آهن. عوام کي گمراهه ڪرڻ لاءِ هتي
هڪڙي خاص ابتي ۽ اڌ-اڪري ٻولي ايجاد ڪئي آهي
جنهن ۾ ڏينهن کي رات ۽ رات کي ڏينهن سڏيو ويندو

مثلاً: سنڌ دشمن سرماڻيدارن ۽ جاگيردارن جو نڌڙو ٿولو پنهنجي بي شرم ڦرلٽ جي ڌنڌي کي اسلام جي سريلندي ۽ ملڪي سالميت لاءِ جدوجهد جا لقب ڏئي ٿو. اهو ڌاڙيلن جو ٿولو پنهنجا قومي حق گهرندڙ سنڌي ۽ ٻين گهر ڌڻين کي چور ۽ ڌاڙيل ٿو سڏي ۽ پاڻ کي گهر جو اصلي مالڪ ۽ گهر چمي سمورن ڀاتين جو گهڻگهرو ۽ واحد نمائندو سڏائي ٿو. ساڳيءَ طرح سنڌي حاڪم وڏيرو طبقو به پنهنجي فائدي جي هر عوام دشمن ڳالهه کي هميشه سڄي سنڌ جي سمورن ماڻهن جي فائدي جي ڳالهه سڏيندو رهيو آهي. هو غدار ۽ وطن دشمن سنڌي وڏيرن جي ڀڃوڻين ۽ بدمعاشين، ذلالتن ۽ غدارين جي سياست کي سنڌ جي سياست جو نالو ڏيندو رهيو آهي، ۽ سنڌي ماڻهن کي وڏي بي حياتيءَ سان چونڊو رهيو آهي ته اها سياست اوهان سمورن سنڌي ماڻهن جي سياست آهي.

ان ڪري اسان کي رڳو ”سنڌ جي سياست“ وغيره جا سڪڻا اکر پڙهي، اکيون پوري اهو ويساهه ڪري ويهي نه رهڻ گهرجي ته ان باري ۾ جيئن ڪي ماڻهو چون ٿا تيئن ئي هوندو. اسان کي پنهنجي سر پاڻ چڱيءَ طرح ڄاڻي ۽ ويڇاري معلوم ڪرڻ گهرجي ته سنڌ جي حقيقي سياست يعني سنڌ جي ماڻهن جي وڏي اڪثريت جي فائدي جي سياست ڪهڙي آهي ۽ ڪهڙي ڪانهي.

تنهن کان سواءِ اها به چڪاس وٺڻ گهرجي ته سنڌ جي سياست جو فقط هڪڙو قسم آهي يا ان جا هڪ کان وڌيڪ به قسم آهن. جي هڪ کان وڌيڪ قسم آهن ته پوءِ اهو معلوم ڪرڻ گهرجي ته ان مان هڪڙي قسم جي سياست صحيح معنيٰ ۾ لکن سنڌي ماڻهن ۽ سنڌ جي سياست سڏائي سگهجي ٿي. ٻي طرح ڏسڻو آهي ته ”پاڪستان جي سياست“ واري فقري مان حقيقت ۾ هڪڙو مطلب ورتو ويو آهي. اهو به ڏسڻو آهي ته ان نام نهاد پاڪستاني سياست جو به ڪو هڪڙو مقرر قسم آهي يا ان جا هڪ کان گهڻا قسم آهن. جي گهڻا قسم آهن ته پوءِ ڏسڻو آهي ته انهن مان هر هڪ قسم جي سياست جا سنڌي ماڻهن تي ڪهڙا اثر پون ٿا؟

آخر ۾ اهو ڏسڻو آهي ته ملڪي سياست کي ائين انهن ٻن قسمن ۾ ورهائڻ ۽ کين اهي به نالا ڏيڻ يا انهن جي هڪڙي خاص معنيٰ مقرر ڪري ڇڏڻ جو اصل مقصد سنڌي ماڻهن جي خدمت ڪرڻ آهي يا ڪو ٻيو ابتڙ مقصد.

هاڻي اچو ته ان سوال تي ويچار ڪريون ته آيا دنيا ۾ ڪنهن اڪيلي قبيلي، قوم يا ملڪ جي ڪا اهڙي سڃي دنيا کان ڪٽيل، نرالي ۽ خالص سياست به ٿي سگهي ٿي جنهن جو ٻين صوبن، قومن يا ملڪن سان ڪنهن به قسم جو ڪو به واسطو يا لاڳاپو نه هجي؟

ڪائنات جي هيڪڙائي

ڪائنات جي سائنس، ڪائنات ۽ ان ۾ جيڪي ڪجهه به آهي ان بابت جيڪي مکيه بنيادي ڪائناتي قانون ڳولهي ڪڍيا آهن ۽ ثابت ڪيا آهن تن مان هڪڙو مکيه بنيادي ڪائناتي قانون ڪائنات جي هيڪڙائي ۽ وحدت جو قانون آهي. ڪائناتي سائنس جي اصول مطابق سڄي دنيا پس پيش هڪ آهي. دنيا جي ڪا به شيء، ڪو به لقاء ٻين شين ۽ لقائن کان قطعي ڪٽيل ۽ اڪيلو ئي سگهي ئي نه ٿو. ڪائنات ۾ سڀئي شيون لقاء ۽ ڳالهين هڪٻئي سان لاڳاپيل آهن، هڪٻئي تي دارومدار رکن ٿيون هڪٻئي کي متاثر ڪن ٿيون ۽ هڪٻئي اندر سمايل آهن.

مختلف شين، لقائن، ڳالهين جي وچ ۾ يا مختلف شين لقائن ۽ ڳالهين اندر سندن مختلف پاسن ۽ جزن جي وچ ۾ اهو جيڪو لاڳاپو آهي ۽ اهو جيڪو هڪٻئي تي اثر وجهڻ جو لاڙو آهي ان کان سواءِ ڪائنات ۾ ڪا به ڇرپر ئي ڪانه سگهي ها! اهو ئي سبب آهي جو اينجلس (ڪائنات جي سائنس) مادي جدليت کي ”دنيائي (عالي) ڳانڍاپي جي سائنس“ ڪوٺيو آهي....

”ڪنهن شيءِ، ڳالهه يا لقاء کي سمجهڻ لاءِ ضروري آهي ته کيس سندس جيڪو ٻين شين، ڳالهين

يا لقائن مان لاڳاپو آهي تنهن لاڳاپي سميت ڇاپيو ۽
تپاسيو وڃي

(ڏسو ڪتاب ”مارڪسي لينني فلسفي جي پيڙه“
نالي انگريزي ڪتاب جو صفحو ۱۲۶)

”دنيا ۾ ڪابه ڳالهه اهڙي آهي ئي. ڪانه جيڪا
ٻين کان صفا الڳ هجي. هر ڳالهه ٻين کان متاثر
ٿئي ٿي.“

(ڏسو ڪتاب ساڳيو صفحو ۱۲۷)

مثال طور جيڪي ڪجهه سنڌ ۾ اڄ ٿئي ٿو يا
سڀاڻي ٿيندو تنهن جو دارومدار ڪن حالتن ۾ اهڙين
ڳالهين تي آهي جيڪي سنڌ کان سوڀن هزارين ميل
پري جسي علائقن ۾ اڄ کان ڪروڙين سال اڳ ٿي
چڪيون آهن.

مثال طور اڄ کان ڪروڙين سال اڳ، سنڌ کان
گهڻو پري، هماليه جبل جي بلندين تي برف جا ڪي
اجگر جهڙا ٻهڙا ٺهيا جن جيڪا برف جا ٻهڙا سواءِ
اتر ۽ ڏکڻ قطب جي دنيا جي ٻئي ڪنهن به هنڌ
تي ناهن.

پاڪستان جي جاگرافي (ليکڪ: ڪي. يو. قريشي)
اسان کي ٻڌائي ٿي ته، ”سنڌوندي پنهنجي پاڻيءَ جي
سڀلاءِ برف جي ٻهڙن جي ٻن وڏن ميڙن مان حاصل
ڪري ٿي. اهي آهن هندوڪش ۽ قراقرم جي برف جي

پهاڙن جا نيٽ، قراقرم واري برف جي پهاڙن جو ميٽو
 اتر ۽ ڏکڻ قطبن وارن برف جي پهاڙن کان پوءِ دنيا
 جي وڏي ۾ وڏو برف جڙي پهاڙن جو ميٽو آهي.
 (دسو صفحو: ۴۶)

ڪروڙين سال اڳ سنڌ کان گهڻو پري ۽ ڌرتي
 جي عام سطح کان گهڻو مٿي هزارين لکين سالن تائين
 برف جي گڏ ٿيڻ سان اهي برف جا اجگر پهاڙ نه ٺهڻ
 ها، اهي پهاڙ هر سال بهار جي موسم ۾ اتي نه ڳرڻ
 ها، انهن مان اڻاهه پاڻي وهي وڌو وهڪرو نه ٺاهي
 ها ۽ اهو وڏو وهڪرو هزارين سالن ۾ سنڌ وٺندي
 جي صورت وٺي سنڌ ۾ نه پهچي ها ته لکين سالن
 کان پوءِ اڄ اسين ان برف جي پهاڙن جي رجيل برف
 جي پاڻيءَ مان پنهنجون پٺيون آباد نه ڪري سگهون
 ها! شايد سنڌ هڪ رڻ پٽ يا بلوچستان جهڙو غير آباد
 علائقو هجي ها ۽ شايد اسين سنڌن پويان اڄ سنڌي
 سڏجڻ ۽ سنڌي ڳالهائڻ بدران گجراتي، ٿاسل يا ٻيو
 الائجي ڇا ڇا سڏايون ۽ ڳالهايون ها!

سنڌ ۽ سنڌوندي

سنڌ ۽ سنڌوندي لازم ملزوم آهن

سنڌ جو نالو سنڌونديءَ تان پيو. سنڌوندي، سنڌ
 ۽ اسان سنڌي ماڻهن جي جان آهي جنهن کان سواءِ

سنڌ يا سنڌي ماڻهن جي وجود جو تصور به نٿو ڪري
 سگهجي. ان جي شان ۾ هزارين نغما ۽ سوين داستان
 ڇپيل آهن پر اها اسان جي ساهه جو پساهه سنڌوندي
 به ابي سڄي دنيا کان صفا ڪٽيل ۽ فقط سنڌ جي
 هاڻوڪين حدن تائين محدود ناهي. ان جا سنڌ کان
 ٻاهر جي دنيا سان اهڙا بيشمار ظاهري توڙي اڻ لکيا
 لاڳاپا آهن جن تي سوچي عجب وٺي ويندو.

اها سنڌ کان گهڻو پري هماليه جبل مان نڪري
 ٿي، سوين ميل غير سنڌي علائقن مان لنگهي ٿي ۽
 ڇوڙ وڃيو سنڌ جي زميني سرحدن کان اڳتي عربي سمنڊ
 ۾ ڪري ٿي. اها زمانن کان پنهنجي پاڻيءَ جو ڪجهه
 حصو سنڌ جي ماڻهن کي ڏئي ٿي ته ڪجهه وري سرحد
 ۽ پنجاب جي ماڻهن ۾ ورهائيندي اچي. سندس گهڻو
 پاڻي هيٺ وڃيو عربي سمنڊ جي پاڻيءَ ۾ ملي. لهرون
 کيس اتان کڻيو وڃيو اڪيچار ديسن، کنڊن ۽ سمنڊن
 جي مٿيءَ ۽ پاڻيءَ سان ملائين. سنڌوءَ جو اهو سدا ميلاني
 پاڻي اهڙي ريت دنيا جي ٻين پاڻين سان گڏجي هر سال
 سج جي ٽپش ۾ بخار جي صورت وٺي ڪڪر بنجي
 ڏورانهين ڏيهن، ميدانن، رڻ پٽن، جهنگن ۽ ٻهاڙن تي
 ڪرندو رهي ٿو ۽ دنيا جي پانت پانت جي سامهوارن
 جي جيريءَ جو جياپو بنجندو رهي ٿو. ٻيو ٺهيو رڳو
 اسان وٽ هن سال مينهن پوندو يا نه تنهن جو دارومدار
 به خالص سنڌي خالتن تي نه پر هن ڳالهه تي آهي

تم سنڌ کان گهڻو پري بنگالي ايسمند جي منهن وٽ
خط استوائي واچوڙا پيدا ٿين ٿا يا نه ۽ جي ٿين ٿا ته
انهن جي ڪري جيڪي منهنن پربل ڪر هندستان
جي صوبي راجستان جي مٿان گڏ ٿيڻا آهن سي هن
مال ڪيڏانهن ٿا وڃن يعني ڦيرو کائڻ اتر اولهه طرف
هليا ٿا وڃن يا الهندو رخ وٺي سنڌ مٿان ٿا لنگهن!

چو ته جاگرافي ٻڌائي ٿي ته ”بنگال جي ايسمند
جي منهن وٽ ’بين خط استوائي‘ محاذ تي جيڪي
خط استوائي واچوڙا پيدا ٿيندا آهن، سي اتر اولهه ڏانهن
رخ ڪري، اتر هندستان کان ٿيندا پاڪستان ۾ داخل
ٿيندا آهن. انهن مان ڪي هندستان جي وچ وارن حصن
يا راجستان ۾ پهچي، وڪڙ کائڻ اتر اولهه طرف روانا
ٿي ويندا آهن، باقي ٻيا سڌو اولهه جو رخ وٺي اچي
سنڌونديءَ جي هيٺين ماڙي (بند) ۾ مينهن وسائيندا
آهن.“ (ص ۳۱، ڪتاب ساڳيو)

مطلب ته سنڌ ۾ مينهن پوڻ يا نه پوڻ جو
دارومدار اڪيلي سنڌ جي خالص سنڌي حالت تي نه
پر گهڻي ڀاڱي سنڌ کان ٻاهر جي حالتن تي آهي.
ساڳيو حال روزاني موسم جو آهي. رڳو سنڌ جي
تخت گاهه ڪراچيءَ جو مثال وٺو. ڪراچي سمنڊ جي
ڪناري تي آهي ان جي ڪري ان جي آبهوا اونھاري
۾ وڇڙي ۽ وڻندڙ هٿ ڪبي ۽ اڪثر هوندي به آهي.
پر ڪڏهن ڪڏهن اوچتو ئي اوچتو ڪراچيءَ جهڙي

موسم واري شهر ۾ ايندي ته زبردست گرمي ٿئي ويندي آهي جو ماڻهو خيران ٿي ويندو آهي. سبب؟

خالص غير سنڌي ٻڌو ”راجستان جي رڻ کان هوائون جڏهن ڇڪجي اتر عرني سمنڊ ۾ هوا جي هلڪي دٻاءُ وارن ڪنن ۾ داخل ٿينديون آهن تڏهن ڪراچيءَ ۾ ٿوري وقت لاءِ گرميءَ جو ذرجو گهڻو مٿي هليو ويندو آهي.“ (ذبح ص ۳، ڪتاب ساڳيو)

پاڪستان ۾ سياري جي مند ۾ ڪنهن مهل اوچتو موسم بدليجي ويندي آهي نه پاء ته سيارو، نه پاء ته اونهارو! ماڻهن کي اوچتو موسم جي ٽيڙگهين ڪري زڪام ۽ ٻيون بيماريون ٿي پونديون آهن. سبب؟

ملڪي؟ نه! خالص غير ملڪي! ٻڌو: ”پاڪستان ۾ سياري جي سٺي موسم تي ڪڏهن ڪڏهن اولهه کان آيل ان موسمي گڙبڙ جو اثر پوندو آهي جيڪا پونوچ سمنڊ جي موسمي منڇاڙ تي پئدا ٿيندي آهي ۽ عراق، ايران ۽ افغانستان جو گس وٺي اچي پاڪستان کي پهچندي آهي.“ (ص ۳، ڪتاب ساڳيو)

سنڌي ماڻهن جا ڏورانهين ڏيهن سان تمام ويجهو ناتا رهيا آهن. اهي ناتا رڳو واپار، ثقافتي ۽ سياسي ڏي وٺ تائين محدود نه رهيا آهن. انهن ۾ نسلي لاڳاپا به اچي وڃن ٿا. مثال طور جديد سنڌي قوم ٽن مکيه نسلن سان ٺهيل آهي يعني دراوڙ، سمات ۽ بلوچ، انهن

ٽنهنجي نسلن جي ماڻهن جا تمام ڏورانهين ڏيهن جي ماڻهن سان ۽ بلوچن جا سوين هزارين سال اڳ پوئج سمنڊ جي علائقي جي ماڻهن سان لاڳاپا آهن ڇو ته انهن جو اتان جي ماڻهن جو هڪ دور ۾ اصل نسل ساڳيو هو. ساڳئي طرح سمنڊ جا وري وچ ايشيا جي قديم ماڻهن ايراني ۽ جرمن وغيره سان گهرا ثقافتي تاريخي ۽ نسلي رشتا آهن، ڇو ته اهي سموريون قومون ساڳئي آريائي نسل ۽ ساڳئي وچ ايشيائي وطن سان تعلق رکن ٿيون. اهي ماڻهو پنهنجي علائقن ۾ زبردست اٿلن پٿرن کانپوءِ هو پنهنجن کان ڌار ڌار ٿي دنيا جي مختلف ماڪن ۽ ڪنڊن ۾ پکڙجي ويا.

تاريخي اٿلون پاڻلون

تاريخ جي هر دور ۾ ٻين ملڪن ۽ ڪنڊن اندر جيڪي وڏيون وڏيون تاريخ ٺاهيندڙ اٿلون پاڻلون آيون آهن تن سڀني سنڌ کي ڪنهن نم ڪنهن سڌي يا ان سڌي نموني متاثر ڪيو آهي. هزارين سال اڳ بهار ۾ ڏاهو گوتم پيدا ٿيو ته جلد ئي سڄي سنڌ ٻڌ جي مندرن سان سينگارجي ويئي ۽ هتان کان هزارين ڪوهه پري پيدا ٿيل ٻڌ مذهب رڳو راءِ گهراڻي جي زماني ۾ به سڄا سارا ٻوٽا ۽ سڌو سال سنڌ جو سرڪاري مذهب ٿي رهيو. ماڻهن جا خيال، عقيدا، عادتون، سوچ ويچار جا ڍنگ، ڇڏائي برائي جا ماپا ۽ ڪائنات جي

ٿوڻ ۽ ٻهڻ، انسان جي جيئڻ مرڻ ۽ سندس آخري
 پڄاڻي جا تصور چڻ هڪڙي وڏي سماجي انقلابي طوفان
 ۾ وڪوڙجي ويا. ان کانپوءِ جڏهن وري ڪشمير
 برهمڻ چچ ڪشمير کان اچي نيٺ سنڌ جو راجا ٿي،
 تڏهن به سنڌي ماڻهن لاءِ منظور ۽ مقرر ٿيل دين ڌرم
 جي تصورن ۽ عقيدن ۾ زلزلو اچي ويو ۽ سندن دنيا ئي
 بدلاجي ويئي. برهمڻ جي راڄ کي سنڌ ۾ قائم ٿي اڃا
 ۹۰ کن سال به پورا نه ٿيا هئا ته سنڌ کي هڪ ڀيرو
 وري اولهه طرف عربستان جي رڻ پٽ کان ايل هڪڙو
 ٻيو نظرياتي، سماجي، ثقافتي ۽ سياسي طوفان وڪوڙي
 ويو. اڪ چنڀ ۾ سنڌ جو سرڪاري مذهب ۽ سرڪاري
 طرح منظور ٿيل رهڻي ڪهڻي، سماجي سوچ ويچار ۽
 عادتون ڦري اور ٿي پيا جن جو اڳ ۾ ڪنهن کي وهم
 ۽ گمان به ڪونه هيو. اهڙي ريت بهار، ڪشمير ۽
 عربستان جي ڏورانهن ڏيهن جي ماڻهن جي خيالن ۽
 عملن ۾ جيڪي انقلاب آيا تن سنڌ جي ماڻهن جي
 خيالن ۽ عملن ۾ لڳاتار انقلاب آڻي ڇڏيا، ويجهڙائيءَ
 واري دور ۾ سمي حاڪم ڄام نندي جي حڪومت
 جي زماني ۾ قنڌار جا حاڪم ارغون هئا. ان زماني ۾
 بلوچستان جا رند ۽ لاشاري ٻاڻ ۾ وڙهيا. رندن جو
 سردار ڇاڪرڻ لاشارين خلاف قنڌار جي حاڪم ارغون
 کي چاڙهي آيو. ارغونن ۽ رندن گڏجي لاشارين کي
 تباھ ڪيو ۽ کين سنڌ طرف پڄاڻي ڪڍيو. نيٺ

ارغونن خود چاڪرخان کي به بلوچستان مان ڪڍي ڇڏيو ۽ هو پاڻ بلوچستان جا حاڪم بنجي ويٺا. اتان پوءِ هو موقعو ڏسي ڄام فيروز جي دوز ۾ سنڌ جي حڪومت جي ڪمزوريءَ جو فائدو وٺي سنڌ تي ڪاهي آيا ۽ سنڌ کي بلوچستان وانگر غلام بنائي ڇڏيائون. اهڙيءَ ريت بلوچستان اندر ٿيل خالص اندروني سماجي سياسي واقعن اهڙي صورتحال پيدا ڪئي جو ارغونن کي نه رڳو بلوچستان ۾ داخل ٿيڻ جو وجهه مليو پر کين سنڌ جي ڪمزور ٿيڻ شرط ان تي فوراً وار ڪري ان کي غلام بنائڻ ۾ آساني سان ڪاميابي حاصل ٿي ويئي. ٻن لفظن ۾ بلوچستان جي ڪمزوري ۽ غلاميءَ ۽ سندس سنڌ خلاف فوجي ۽ سياسي اڏي طور ڪم اچڻ بنان، سنڌ کي ان دور جي حالتن ۾ غلام بنائڻ ممڪن نه هو.

ياد رهي ته عرب به راجا ڏاهر جي وقت ۾ سنڌ کي غلام بنائڻ کان اڳ بلوچستان کي غلام بنائي پنهنجو سياسي ۽ فوجي اڏو بنائي چڪا هئا. ان اڏي مان ئي حملو ڪري هنن سنڌ کي غلام بنايو. ان کان پوءِ به هر دور ۾ بلوچستان ۾ سياسي لاهين چاڙهين سنڌ کي فوڙن متاثر ڪيو آهي ۽ هينئر به ڪري پئي. ٻئي سڄي ملڪ سان گڏ سنڌ ۾ اڄ جيڪا صورتحال آهي ان جو هڪڙو مکيه فوري سبب اهو بڻيو جو مرڪزي سول حڪومت ۽ صوبائي سول حڪومت جي

وچ ۾ ٺڪر ٿي پيو ۽ فوج کي بلوچستان ۾ پنهنجا پير
کوڙي سول حڪومت جو تختو اونڌو ڪرڻ جو بهانو
ملي ويو.

۲۴ سيپٽمبر ۱۸۹۹ع تي سنڌ کن ۵ هزار ميل
پري لنڊن شهر جي ڪن واپارين پنهنجي ملڪ جي
رائي ايلزبٿ پهرين ۽ کي درخواست ڪئي ته کين
هڪڙي واپاري ڪمپني جي حيثيت ۾ هندستان سان
واپار ڪرڻ جو پروانو ڏنو وڃي. رٿيل ڪمپني جو نالو
پوءِ ايسٽ انڊيا ڪمپني جي نالي سان مشهور ٿيو.

اها درخواست منظور ٿي. ان جي نتيجي ۾ اٽڪل
اڍائي سؤ سال پوءِ سنڌ ۾ ۱۸۴۳ع ۾ هڪڙو ٻيو زبردست
انقلاب آيو ۽ مياڻي ۽ ٻنهي جي لڙاين کانپوءِ سنڌ مشرقي
قومن بدران پهريون دفعو هڪ يورپي قوم وٽ غلام
ٻنهي وٽي ۽ سندس قوسي ۽ سماجي زندگي ۾ هڪڙو
اهڙو زلزلو اچي ويو جنهن سنڌ جي سماج جا ڪئين
صديون پراڻا تنهن ڪريائي ڇڏيا.

مياڻي ۽ جي لڙائي کان پورا ٻه سال پوءِ ۱۸۴۵ع
۾ يورپ ۾ هڪڙو ڪتاب لکيو ويو جنهن ۾ چيو ويو
ته سڄي دنيا جو نظام غلط ۽ ظالماڻو آهي. اهو ٻاهي
نئين سر اڏڻ گهرجي. ان ڪتاب جو نالو ڪميونسٽ
پٽرنامو هو. ان ڪتاب ۾ ڏسيل هدايتن مطابق دنيا جي
هڪڙي پوئتي پيل ۽ بيمار ملڪ روس ۾ انقلاب آيو.

ٽئين انقلابي حڪومت بي پناهه طاقت بنجي ويئي،
 ان دنيا جي ٻي عظيم جنگ کٽي، ساسراج ۽ خاص
 ڪري انگريز ساسراج کي ڪمزور ڪري ڪين هندستان
 ڇڏڻ تي مجبور ڪيو ۽ اهڙي طرح هڪ خد تائين
 ان ڪتاب جي روشنيءَ ۾ آيل ان انقلاب جي شاندار
 سوچ جي مهابي اسين سنڌ ۽ هند جا ماڻهو آزاد ٿي
 سگهياسون.

ان ڪتاب لکڻ کان پورا ۱۳۵ سال پوءِ ۽ ان
 مطابق آيل روسي انقلاب کان ۶۳ سال پوءِ اڄ سال
 ۱۹۸۰ع ۾ ان حڪومت جون فوجون تاريخ ۾ پهريون
 ڀيرو اسان جي سرحدن جي ويجهو بيٺبون آهن ۽ سنڌ
 توڙي ٻيو سڄو ملڪ اهڙن زبردست انقلابي ۽ انقلاب
 دشمن طوفانن جي وڪوڙ ۾ اچي ويا آهن جن جو نتيجو
 ڪهڙو به نڪري سگهي ٿو.

ثقافتي، سياسي ۽ ٻين سمورن معاملن ۾ اسين پل پل
 ٻاهرين دنيا جي واقعن ۽ حالتن کان متاثر ٿيا آهيون.
 تنهن جا مثيل فقط ڪي پنهنجا ٿورا مثال آهن. جيئن
 ڪائنات پنهنجن سمورن فرقن ۽ تضادن جي باوجود پس
 و پيش هڪ آهي، تيئن انسانذات به سمورن فرقن ۽
 تضادن جي باوجود پس پيش هڪ آهي ۽ هر گهڙي،
 هر ڀل دنيا جي هڪ حصي ۾ ٿيل ڳالهون ان جي
 ٻين حصن جي ماڻهن کي متاثر ڪنديون ۽ ڪائنات متاثر
 ٿينديون رهيون آهن.

خالص ۽ ڀڃور سياست؟!

ان ڪري ڪابه اهڙي سياست ٿي سگهي ٿي ڪانه ٿي جيڪا اهڙي خالص هجي جو اها اهڙي نموني ڪنهن هڪڙي ڌر، قوم يا ملڪ جي سياست هجي، جو ان جو ٻئي ڪنهن ڌر، قوم يا ملڪ جي سياست سان ڪوبه واسطو، ڪو لاڳاپو، ڪو دارومدار، ڪو اوت موت اثر يا دخل نه هجي. ان ڪري اهڙي ڪنهن خالص سنڌي سياست جي ڳالهه ڪرڻ جيڪا پاسي وارن صوبن، قومن، ملڪن ۽ دنيا جي سياست کان صفا الڳ، ڪٽيل ۽ يڪي سر شينهن قسم جي سياست هجي سو فطرت جي اصولن جي خلاف ورزي ڪرڻ، ۽ پنهنجي بي سنجي، بي عقلي، ناداني ۽ جهالت جو ثبوت ڏيڻ ٿيندو.

سنڌ جي سياست هميشه پروارن علائقن ۽ ماڪن جي سياست کان بچي دنيا ٿي ڇانڊجڻ سياست کان متاثر ٿيندي رهي آهي ۽ موت به انهن کي متاثر ڪندي رهي آهي. اڄ به ائين ٿئي پيو ۽ هميشه ائين ئي ٿيندو رهندو.

فرق رڳو اهو آهي ته پهرين سياست شعوري طرح ۽ اڳتي وڌي پنهنجي حرڪت ۽ اڳرائي سان اسان کي متاثر ڪيو آهي ۽ اسان پنهنجي گهر جي ڪنڊ به ڪڪڙ ٿي مٺ ڪري ويهي ڪين هن نموني متاثر ڪيو آهي

جيو اسان جي اڪثر ڪمزور ۽ بتال حالت کين اڪثر
مٿي ٻڌي ڪيا آهن ته ”اچو! اچي اسان تي قبضو ڪري
اسان تي ڦريو ۽ لٽيو ۽ غلام بنايو!“.

جنگ فقط هٿيارن سان ڪانه ٿيندي آهي. هٿياربند
جنگ جو دارومدار نظريات، ثقافتي، اقتصادي ۽ سياسي
جنگ تي هوندو آهي. فوجي توڙي سياسي جنگ جو
اهو تسليم ٿيل اصول آهي ته عام حالتن ۾ دشمن جي
حملي کان پاڻ بچائڻ جو بهترين طريقو اهو آهي ته اڳتي
وڌي مٿس حملو ڪجي. ان ڪري چوندا آهن ته ”بچاءُ
جو بهترين طريقو آهي حملو ڪرڻ“. ان اصول تي
ڪامياب عمل جو مشهور مثال برطانيه جو آهي. برطانيه
يورپ جي ٻين ملڪن، روس، فرانس ۽ جرمنيءَ جي
ڀيٽ ۾ پنهنجي سر ڪو ايڏو جبرو ملڪ ڪونهي پر
هن سڌائين دنيا کي آڱرڻ تي نچايو آهي. صدين جون
صديون هن پنهنجي ملڪ جي سرحدن اندر ڪا لڙائي ٿيڻ
نه ڏني آهي. برطانيه جي سياستدانن ايمان کان اهڙي
حڪمت عملي اختيار ڪري ڇڏي آهي ۽ ان موجب
اڳتي وڌي پنهنجي ملڪ کان ٻاهر يورپ ۽ ٻي دنيا
۾ اهڙو سفارتي، سياسي ۽ اقتصادي چار وڃائي ڇڏيو
آهي جو اڃان ڪو کانئس طاقتور ۽ جبرو دشمن ملڪ
مٿس حملي ڪرڻ لاءِ سنڀري ٿي مس ٿو ته اهو هڪدم
انگريزن جي وڃايل حڪمت عملي ۽ تدبيرن جي ان
اٺ لکي چار ۾ وڇڙي خود پنهنجي پاڙيسرين سان

اهڙو اٽڪي پوي ٿو جو پتو تڏهن ٿو پوي جو برطانيه تي حملو ڪرڻ ته حملي جي ماڳ اٽلو حملو ڪندڙ طاقت جو گهر نسبت ٿيو وڃي. تانجو جنهن مهل هو ٽڪيو، ڦان ٿيو، صلح لاءِ پاڏائي ٿو ۽ سندس قسمت جو فيصلو ڪرڻ جو وقت اچي ٿو، تنهن مهل فيصلو ڪرڻ وارن چڱن مڙسن جو مک خود برطانيه بڻيو ويٺو هوندو آهي جو کيس مارائي، ذليل ڪري، مفت ۾ گهر ويٺي سندس ٺٽو به ورهائي کڻي ويندو آهي ۽ کيس اٽلو ٿوڙائڻو به ڪري ڇڏيندو آهي ۽ وري کيس ڪنهن ٻئي ملڪ خلاف استعمال ٿيڻ لاءِ تيار به ڪري ڇڏيندو آهي! برطانيه انهيءَ حڪمت عملي ۾ ان ڪري ڪامياب ويو آهي جو ان جا سياستدان گهر جي ڪنڊ ۾ ڪڪڙ ٿي ڪونه ويهندا آهن پر سڄي دنيا کي پنهنجي سياست جو ميدان جنگ سمجهندا آهن. دنيا جي هڪ ڪنڊ کان وٺي ٻيءَ ڪنڊ تائين جيڪو ڪجهه وهي واپري پيو، تنهن جي خبر رکندا آهن، ان جاڻ جي آڌار تي دنيا جي ننڍي کان ننڍي ملڪ، قوم يا قبيلي جي اندروني لاڳاپن ۽ تضادن کي سمجهي ان جو پرپور فائدو وٺندا آهن.

هيدر جعفر ۽ هيدر صادق، هيدر صوبدار ۽ هيدر علي مراد

جيتري گوري فوجي يقوت انگريزن هندستان کي غلام بنائڻ ۾ سڀوڻائي سا انهن بي پناهه هندستاني فوجي

قوتن جي پيٽ ۾ ٿڪ براڙ ۾ ڪانه هئي. جيڪي قوتون
 انگريزن خود هندستانين کي پاڻ ۾ ويڙهائي منجهائڻ
 هٿ ڪري خود منهن خلاف استعمال ڪيون. نير صوبدار،
 مير علي مراد ۽ ٻين ميرن جا مثال اسان جي اکين
 اڳيان آهن جن کي مياڻي کان اڳ ئي انگريزن پاڻ ۾
 ويڙهائي ڇڏي ڇڏيو. جيڪڏهن سنڌ ۽ هند جي
 ٻي شمار حڪومتن جا ڪم رڳو پنهنجي مڪاني مسئلن
 کي ڌيان ۾ رکڻ ۽ انهن لاءِ هٿ هٿان ڪرڻ بدران
 پنهنجي قدرتي، اندروني اختلافن ۽ جهيڙن جهڻن جي
 باوجود وڏي نظر ڌاري، دوراندوشيءَ کان ڪم وٺي،
 سڄي سنڌ ۽ هند جي گڏيل سياسي مسئلن ۽ سياست
 تي به نظر رکڻ ها ۽ انهن گڏيل ملڪن کي مسئلن کي
 منهن ڏيڻ لاءِ اڳواٽ رٿابندي ڪري گڏيل سياسي
 حڪمت عملي ۽ تدبيرون ٺاهي انهن تي محڪم ارادي
 سان عمل ڪن ها، آسپاس جي ملڪ جي حالتن تي
 ڪرڙي نظر رکڻ ها، انهن ملڪن ۾ ٿيندڙ سياسي ۽
 ٻين تبديلين کان بروقت واقف ٿيندا رهن ها، منهن
 تضادن کي پنهنجي بچاءَ ۾ ڏاهپ سان ڪتب آڻيندا
 رهن ها، ڪنهن ٻاهرين خطري پيدا ٿيڻ کان اڳ ۾
 ان جو اندازو لڳائي انهن جو اڳواٽ تدارڪ ڪري
 ڇڏين ها، اڳتي وڌيل سفارتڪاري ڪتب آڻي ٻاهرين
 ملڪن سان اڳرائي توڙي بچاءَ جا اتحاد ۽ پيا بندوبست
 ڪري ڇڏين ها ته هن ملڪ جي ماڻهن تي ڌارين

حملو ڪنڊڙن جي جيڪا ڌوڪ ڌوڪان گذريل هزارن
 سالن کان جاري آهي سا شايد شروع ٿي نه ٿي سگهي
 ها ۽ اڄ هندستان دنيا جي عظيم ترين قوتن مان هڪ
 هجي ها. ٻيو ٺهيو رڳو سنڌ ۽ بلوچستان جي وچ ۾ ٿي
 اتحاد هجي ها ۽ ٻنهي جي وچ ۾ ڌڪ سڪ ۽ هڪٻئي
 جي مدد ڪرڻ جا معاهدا قائم ٿيل هجن ها ته به
 جيڪر سنڌ جي تاريخ ڪا ٻي هجي ها. مثال طور:
 جيڪڏهن سمن جي دور جي سنڌي حڪومت بلوچستان
 ۾ ڪاميابيءَ سان دوستائي مداخلت ڪري، رندن ۽
 لشارين جي وچ ۾ صلح ڪرائي، ارغونن کي بلوچستان
 ۾ آڻڻ جو سبب ختم ڪري سگهي ها ته وڏو امڪان
 اهو هو ته باوجود وقتي اندروني ڪمزوريءَ جي، سنڌ
 جيڪا اڳ دهليءَ جي ٽن شهنشاهن کي شڪست
 ڏيئي چڪي هئي، سا ارغونن کي به منهن ڏئي وڃي ها.
 خود عربن جي دؤر ۾ به جيڪڏهن سنڌ ۽ بلوچستان
 جي وچ ۾ عرب شهنشاهيت بابت همخيالي ۽ هم صلاحيت
 هجي ها ته عرب شهنشاهه ايڏي آساني سان ٻنهي کي
 ڌار اڪيلو اڪيلو ڪري غلام نه بنائي سگهن ها!
 اڃان ڪالھوڪي ڳالهه آهي ته سنڌ ۾ رجعت پرستن
 سنڌي ٻوليءَ کي معمولي حق ملڻ خلاف فساد پئي
 ڪيا ته بلوچستان وارن همراهن بلوچيءَ بدران اردوءَ
 کي پنهنجي صوبائي ٻولي پئي بنايو ۽ سنڌين جي ڦٽڻ
 تي لوڻ پئي ٻرڪيو. وري جڏهن ان کان ستت ئي

پوءِ بلوچستان کي فوجي ٽولي رت ۾ پئي وهنجاريو
تڏهن اڪثر سنڌين ماڻ ڪري تماشو پئي ڏٺو.

رڳو پاڪستان ٺيڻ کان پوءِ واري دؤر ۾ بيم
جيڪڏهن سنڌي ٻاهرين دنيا جي سياست بابت ڀرپور
ڄاڻ رکن ها، پنهنجا دوست ۽ اتحادي ٺاهين ها، پر
وارن صوبن ۽ علائقن جي سياست کي ڪنهن ڏانهن
۽ مٿس سان مٿاثر ڪري سگهن ها، انهن علائقن ۾
پنهنجي فائدي وارين قوتن کي وڌائڻ، مخالف قوتن کي
ڪمزور ڪرڻ يا گهٽ ۾ گهٽ سندن مخالفت جي
رخ کي موڙي مٽو ڪرڻ جي شعوري ڪوشش ڪن
ها ته به اڄ سنڌ جي سياست ٻي هجي ها.

گهر جي ڪنڊ يا ٻاهر ميدان وٺجي؟

هن وقت به سنڌ لاءِ اهو سوال آهي ته اسين دنيا
کان بدستور مٿاثر ٿيندي، موٽ ۾ کيس اڳي وانگر
وڌيڪي، بيوقوف ۽ بي عمل، خود غرض، موقعي پرست،
بزدل ۽ وطن فروش سياست کان مٿاثر ڪريون يا سجاڳي،
سمجھ، همت، مٿس ۽ وطن سان وفاداريءَ واري عوامي
انقلابي سياست سان مٿاثر ڪريون. پنهنجي گهر جي
ڪنڊ ۾ ويهي رڳو ٻاهرين قوتن جي خطن کان بچاءُ
جي نالي مٿر رسم پوري ڪري رڳو ڦڙئي وائڻي واريون
دانھون ڪندا رهون ۽ هميشه وانگر اڪثر رڳو شڪستون
کائيندا ۽ غلاميءَ جون پيڙائون پوگيندا رهون يا دشمن

جا سياسي ۽ ٻيا گهيرا توڙي گهرن کان ٻاهر نڪري
اڳتي وڌي رجعت پرست سنڌ دشمن اڏن ۾ گهڙي سندن
گهر جي ستايل ڀاتين جو ساٿ حاصل ڪري کيس
سنڌس گهرو اڏي ۾ گهٽي سوڙهو ڪري ڇڏيون.

فقط سنڌي سياست ۽ خالص سنڌي سياست جو نعرو
هڪڙو وڌيڪو سنڌ دشمن شوشو آهي. ان جو بنياد
پاڪستان بابت ڪن هوائي نظرين تي رکيل آهي.
ماڻهن وانگر ڳالهائون به اندر ٻاهر هڪجهڙيون نه
هونديون آهن. ماڻهن وانگر ڪي ڳالهائون به سهڻ
ٿوهن جيان ٻاهران ڏسڻ ۾ سهڻيون پر حقيقت ۾ اندران
اندر زهريليون هونديون آهن. حقيقت کان نٿا ٿيندڙ
رجعت پرست پنهنجي عوام دشمن مفادن خاطر حقيقتن جي
ابتر پاسن مان ڪڍهن هين ته ڪڍهن هن پاسي تي
اجايو زور ڏيئي، گهٽ وڌ ڳالهه ڪري، ڪڍهن ڪنهن
سچيءَ ڳالهه کان صفا انڪار ڪري، سچ کي تريءَ
هيٺان لڪائي، ڪڍهن ڪنهن ٻي سچيءَ ڳالهه ۾ اجايو
وڌاءُ ڪري، تيليءَ مان ٽپ بنائي، حقيقتن جي سچائي
جنهن توازن جي آڌار تي قائم هوندي آهي ان کي
بگيڙي، خراب ڪري، سچ کي ڦيرائي هڪڙو خطرناڪ
ڪوڙ بنائي، ان کي عوام خلاف هٿيار ڪري ڪتب
آڻيندا آهن.

اهڙين، ڏسڻ ۾ ٿوڻ جهڙين سهڻين ۽ ظاهري طرح
سنڌ دوست ڳالهين، پر اندر ۾ زهر جهڙين ڪوڙين ۽

سخت سنڌ دشمن ڳالهين، جو هڪڙو وڏي ۾ وڏو مثال
اهي نقلي قوم پرست وڏيرن جو پاڪستان بابت خيالي
۽ هوائي تصور.

هو چون ٿا ته پاڪستان انگريز سامراج ۽ رجعت
پرست مسلمان جاگيردارن جي وچ ۾ ٿيل سازش تحت
هڪڙي غير سائنسي بنياد تي ٺاهيو ويو آهي. پاڪستان
۾ اسلام، نظريه پاڪستان ۽ قومي سالميت جي نالي
جي آڙ ۾ ننڍين قومن جا حق ڦهائي کين پنهنجي وطن
۾ بي وطن ڪري، غلام بنايو ويو آهي. پاڪستان ۾
ڊڪٽيٽرشپ آهي، پاڪستان جون حڪومتون سامراج
دون چاڙهيون آهن وغيره. ظاهر آهي ته اهي ڳالهون
گهڻي حد تائين سچيون آهن، اڄڪلهه ته سنڌ جي
هڪڙي ننڍڙي ٻار کي به انهن جو احساس آهي. ڀلا
ڪير انڪار ڪندو ته پاڪستان ۾ مظلوم قومن جي
حقن تي ڌاڙا لڳا نه آهن؟ ڪير چوندو ته پاڪستان ٺهڻ
کان وٺي هن ملڪ جا ماڻهو خاص ڪري مظلومن، قومن
جا ماڻهو موت جي منهن ۾ ناهن؟ پاڪستان جو تصور،
ان جو قيام ۽ حڪومت جو ڍنگ سامراجين ۽ رجعت پرستن
جي ناپاڪ سازش، بي ايماني، ناحق ۽ ظلم تي ٻڌل آهي.
اها ڳالهه سچ وانگر صاف ۽ روشن آهي. ضرورت اها
آهي ته مٿين حقيقتن کي بنان ڪنهن اجائي وڌاءَ جي
منشين سڌي نموني پنهنجي تاريخي پس منظر ۾ پيش ڪجي
۽ انهن جي تدارڪ لاءِ صحيح واٽ ڳولهجي جدوجهد

ڪجي. پر نقلي قوم پرست وڏيرا سياستباز پاڪستان جي موجوده رجعت پرست نظام کي ناحق تي ٻڌل ۽ ناجائز ثابت ڪرڻ کان پوءِ ان کي هڪڙي اڻ وڻندڙ ۽ خراب سياسي حقيقت ليکي ان کي مڙسي ۽ سان منهن ڏيڻ جي واٽ ڏسڻ بدران هڪ طرفائي ۽ وڌاءُ کان ڪم وٺي، ان کي سندس صحيح تاريخي پس منظر کان ڪاٽي، پاڪستان کي هڪڙي اهڙي خيالي شيء ڪري پيش ڪن ٿا جو ڇڻ ته پاڪستان نالي دنيا ۾ ڪا شيءِ حقيقت ۾ آهي ئي ڪانه ۽ ڇڻ ته ان جي پيدا ڪيل مسئلن تي منجيدگي ۽ گهرائي سان سوچڻ ئي اجايو آهي! ڇڻ ته سنڌين ۽ ٻين مظلوم قوميتن جي ماڻهن ۽ ٻئي عوام جي مٿان پاڪستان ۾ جيڪا هيءَ ڦرلٽ، بڪ ۽ بيروزگاري جي ويدن آهي، جيڪا جيلن، ڦٽڪن ۽ مارشلائن جي مصيبت آهي اهي سڀ خيالي وهر آهن! ماڻهو ڇڻ رڳو اجائي هاءِ گهوڙا پيا ڪن! هنن جو پهريون ۽ آخري ۽ اڪيلو سياسي ڪارنامو آهي، پاڪستان جي موجوده نظام جي ناجائز ۽ ظالم ۽ ڊچن واري ان هزارين دفعا ثابت ڪيل ۽ لکين ماڻهن طرفان ڪروڙين دفعا ورجايل گالهه کي وري وري ورجائڻ ۽ بس! ان عالم آشڪار گالهه کي هو اهڙيءَ شدمد مخرج ۽ طمطراق سان، اهڙي زعب تاب ۽ آڪڙ سان، وري ورجائين ٿا ڇڻ ته ڪو اهڙو بنهه نئون سيارو يا فطرت جو ڪو قانون ڳولهجي لڏو اٿن جنهن جو

هيستائڻ دنيا جي سائنسدانن کي وهم گمان به ڪونه هو! ان ڳالهه کي ٺلهو وات مان ورجائڻ کي هو اهڙو اٿانگو ۽ جبرو تاريخي ڪارنامو ڪري ٿا ظاهر ڪن ۽ اها ڳالهه ڪنڊي ائين جنسي پگهر مان شل ٿيو وڃن جو پائين ٿا ته ههڙي زبردست کوجنا واري ڪارنامي جي ڳالهه ڪنن سان ٻڌڻ کان پوءِ سنڌي ماڻهو ٻي ڪابه ڪڇ پڇ نه ڪن. رڳو سندن هر ڳالهه تي هٿ ٻڌي ”آمنه صدقنا“ چوندا رهن.

ٽوڙينداسين! ٽوڙينداسين!

جيڪڏهن کين چئجي ٿو ته پاڪستان جي قيام جي پيدا ڪيل مسئلن کي منهن ڏيڻ لاءِ انهيءَ تي غور ڪرڻ کپي ۽ دنيا جي انقلابي تاريخ جو مطالعو ڪري انهن مان سائنسي حل ڳولي هٿ ڪجن ته هو چون ٿا ته ”ڇا جي دنيا، ڇا جو انقلاب ۽ ڇا جي تاريخ! پاڪستان جا مسئلا فقط پاڪستان ۾ پيدا ٿيا آهن! ٻي دنيا انهن بابت تصور به نٿي ڪري سگهي، انهن جي فقط اسان کي ڄاڻ آهي، ٻئي ڪنهن کي خبر پئجي نٿي سگهي. جيڪي اسين چئون سو ڪريو!“ وري جي پڇجي ٿو ”ڇڏو پلا! ٻڌايو ته ڇا ڪريون؟“ ته وري چون ٿا ته ”ٻيو ڪجهه ڪرڻ جي ضرورت ڪانهي! رڳو گهر ويٺي پيا چئو ته ”ٽوڙينداسون!“ ٽوڙينداسون! پاڪستان کي ٽوڙينداسون!“ ظاهري طرح

اها هڪڙي حماقت جي ڳالهه آهي، بلڪ سياست ۾
 حماقت جو شاهڪار آهي. پر ڳالهه ڪندا آهن ته،
 هڪڙي ٻار پنهنجي ماءُ کي چيو ته، ”امان اڄ مون
 ڏٺو ته ماما بازار جي وچ ۾ چرين وانگر پٽ تي ليٽيو
 پيو هو ۽ ماڻهو کيس چريو سمجهي پئي مٽائڻس ڪليا.“
 مائٽس، ڄا، پنهنجي ڀاءُ کي چڱي طرح سڃاڻندي هئي،
 تنهن پٽ کي چيو ته، ”ابا! مامهن جي ان چرڻ ۾
 به ڪو مطلب هوندو! هو به ائين! مامس پٽ تي ڪو
 پشو ڪريل ڏٺو هو، سو ليٽي اٽڪل سان پئي ان
 کي کنيائين!“ سو وڏيرن جي چرڻ ۾ به مطلب آهي.
 کين خبر آهي ته پاڪستان جهڙا مسئلا دنيا جي ٻين
 بي انداز ملڪن ۾ آهن. انهن مان ڪيترن ملڪن جي
 ماڻهن انهن مسئلن جا حل ڳولي ڪڍيا آهن. کين
 خبر آهي ته جيڪڏهن ماڻهو پاڪستان جي نظام کي
 هڪڙي ان وٽندڙ ۽ عوام دشمن ٽوس سياسي حقيقت
 جي حيثيت ۾ ڏيکاري ۽ ان جا حقيقي ڪارڻ
 معلوم ڪري انهن جو صحيح علاج ڪرڻ لاءِ دنيا جي
 ٻين ملڪن جي تجربي جي روشني ۾ جدوجهد ڪندا
 ته ڪونه ڪو حل نڪري ايندو. پر هو سمجهن ٿا
 ته اهو حل غدارن لاءِ سياسي موت برابر هوندو. سندن
 طبقي جي عوام دشمن ۽ غدار وڌيڪي طبقاتي سياست
 جو پابندو ڪلي هوندو ۽ سندن سنڌ جي سياست تان
 هڪ هٽي ۽ ڊڪٽيٽرشپ ختم ٿي ويندي. عوام صحيح

وات وٺي سمورين عوام دوست قوتن سان گڏ سندن
وڏيرا شاهي مان به چونڪارو حاصل ڪندو ۽ هو جيڪي
هينئر جاوا پيا ڪن سي سدائين ڪري نه سگهندا.
تنهنڪري هو پاڪستان بابت ليکين جهڙا خيالي ۽
هوائِي تصور پيش ڪري ان جي مذمت ۽ مخالفت جو
ڪوڙو ڍونگ رچائي، ان جا خيالي ڪارڻ ۽ هوائِي
علاج ڏسي ماڻهن کي ٻنڌڻ تي پاڇاري ٻڌائي، کين
رڻ ڏانهن منهن ڏيئي، ملڪ جي مٿان پنهنجي چوڌرائپ
۽ جمعداري قائم رکڻ گهرن ٿا.

اهوئي سبب آڏي جو ”ماما“ وڏيرا چريا ڪريا
ٿيو پاڪستان بابت ههڙيون آسروٺاڻيون ڳالهيون ڪريو،
ماڻهن کي بين الاقوامي طور سڄي جڳ ۾ آزمايل صحيح
ثابت ٿيل حقيقي انقلابي وات کان روڪيو، گمراه
ڪريو، سندن مٿو وڇايو، کين پنهنجي عوام دشمن
وڌيڪي، سياست جو هٿ ٽوڪيو اوزار ڪريو ڪتب
پيا آڻين ۽ سنڌ جي سياست تي پنهنجي هڪ هٿي بچايو،
عوام مٿان پنهنجي ڦرلٽ ۽ ظلم قائم رکيو، اٽلو مڙي
سان قوم جا محسن ۽ عظيم رهبر بنيا الوليون پيا ڪن.
ڇا پاڪستان واقعي رڳو هڪڙي وقتي سازش يا آسمان
مان نازل ٿيل حادثي جو نتيجو آهي؟

هندستان جي مسلمان جاگيردارن، سرماييدارن ۽
سندن پوئلڳ وچولي طبقي طرفان عوام جي خلاف سازش
برابر ڪئي ويئي هئي پر اها ڳالهه ايڏي سولي ۽

سادي ڪانه هئي. اها سازش هڪڙي ڊگهي، پيچيدگي
تاريخي عمل جي فقط هڪڙي ڪڙي هئي.

وڏين سياسي ائٽن پتلن جا ظاهري ۽ فوري سبب
هڪڙا هوندا آهن ۽ انهن جا اصلي ۽ اونها تاريخي
سبب ٻيا هوندا آهن. جيئن رنڊن ۽ لاشارين جي گهرو

لڙاين ۽ بلوچستان ۽ سنڌ جي غلاميءَ جو ظاهري ۽
فوري سبب هڪڙي مالدار مائي تان ڇاڪر خان ۽
گهرام جي وڃڻ تڪرار هو. پر اصل سبب ان کان

گهڻي ڊگهي عرصي وارا، جدا جدا ۽ ائٽر هيا، تيئن
پاڪستان ٺهڻ سبب پيدا ٿيل صورتحال جو سبب رڳو
۱۵-۲۰ سالن جي مامراجي سازش ڪانه هئي. جيڪڏهن

هندستان جي هندو ۽ مسلمان ماڻهن جي وچان هزارين
سالن جي تاريخ هڪڙي رت ۽ باهم جسي اونهي ۽
اڻاهه ڪاهي ڪوئي نه ڇڏي ها، جيڪڏهن هڪڙي

طرف مسلمان حاڪمن ۽ جاگيردارن هندو عوام خلاف
بي انتهائي ظلم نه ڪيا هجن ها، جيڪڏهن ٻئي طرف
هندو سرمائيدارن سنڌ جهڙن اڪثريت وارن صوبن ۾

مسلمان وڏيرن وانگر عوام جو رت نه پيتو هجي ها،
جيڪڏهن مسلمان ۽ هندو جاگيردار، سرمائيدار حاڪمن
مخالفت مذهب جي عوام خلاف سنگين جرم ڪري،

سندن دلين ۾ نفرتن جا آڙا نه ڍڪايا هجن ها،
جيڪڏهن صدين کان پنهني ترين جي حاڪم طبقن ان
نفرت جي اصلي سببن کي پدمعاشيءَ سان لڪائي، انهن

ٽي مذهبي رنگ ڏيئي، عوام جي ڪاوڙ کي اصل
مڃڻ يعني حاڪم طبقن بدران مخالف مذهب جي
اڻوجھه عوام ڏانهن منهن نه ڏنو. هجي ها، جي ڪڏهن
پورا هڪ هزار سال هندو مسلمان عوام کي هڪٻئي
جي رت جو پياسو نه بنايو وڃي ها ته هيءَ ته هڪڙي
سامراجي ۽ رجعت پرست سازش هئي پر ههڙيون هزارين
سازشون هرگز ڪامياب ٿي نه سگهن ها.

تنهن کان سواءِ اڄ، هن وقت، ڇا پاڪستان رڳو
هڪ خواب ۽ خيالي وهم ۽ گمان آهي؟ ڇا ان جو
وجود اسان جي اکين اڳيان، لکين فوج، لکين سرڪاري
ڊڪٽورن، جيان، ٽائزن، عدالتن، ٻين سرڪاري ادارن
۽ ٻي سموري سرڪاري، سماجي، نظرياتي وغيره مشينريءَ
۽ نظام جي صورت ۾ موجود ڪونهي؟ ڇا پاڪستان
جي ڪنڊڪٽڇ ۾ پاڪستان جي سرڪاري عوام دشمن
سماجي نظام جو نانگ لکين ڪروڙين ماڻهن کي روز
ڪونه پيو ڏنگي؟ ڇا خود اسين سنڌي، جيڪي پنهنجي
زمينن ۽ شهرن کان لوتجي، پنهنجي حقن کان محروم
ٿي، پنهنجي وطن ۾ چور ٿي، پنهنجي ئي گهر ۾ ڌاريا
ٿيا ويٺا آهيون، سي پاڪستان جي سماجي نظام جي
حقيقي ۽ سچي پچي ظالماڻي وجود جا لکين جيئرا جاڳندا
ثبوت ٿيو ڪونه پيا هلون ڦيرون؟ ڇا سچي پاڪستان
جي ڪنڊڪٽڇ ۾ جيڪي ڪجهه ٿي پيو سو هڪ
منظم عوام دشمن پاڪستاني سرڪاري مشينريءَ جي

۾ نام نهاد جمهوريت هجي يا سنئين سڌي آمريت،
 پاڪستان جي حڪومت جي ڪرسين تي ڪو وڏيرو
 وهي يا سرمائيدار يا ڪو جنرل يا ڪرنل، پاڪستان
 سرڪار جي عوام دشمن مشينري ۽ ڪلاڪ عوام
 خلاف حرڪت ۾ رهي ٿي؟ پاڪستان هڪ ظالماڻي ۽
 عوام دشمن سماجي نظام ۽ سرڪار جي حيثيت ۾ هڪ
 ٽوس ۽ حقيقي وجود رکي ٿو جنهن سان جيڪڏهن
 سوچي ويچارِي ٿئي ٿي ٿڪي وڌي ساهي ڪري، مڙس ماڻهو
 ٿي، منهن نه ڏيو نه هن ملڪ جي ٻين ڪروڙين ماڻهن
 وانگر اسان سنڌين جي حياتي ۾ وهڻ جهڙي رهندي.
 عوام دشمن جو پراڻو دستور آهي ته عوام سان
 ڪيل سنگين ڏوهن خلاف عوام ۾ جيڪو مخالف
 رد عمل قدرتي طور پيدا ٿيندو آهي ۽ ٿيڻ ڪپي تنهن کي
 خود عوام خلاف هڪڙو هٿيار ڪري ڪم آڻيندا رهيا
 آهن. سنڌي عوام دشمن سياست باز پاڪستان جي نالي
 جي آڙ ۾ ڪيل ڏوهن خلاف سنڌي ماڻهن جي سخت
 نفرت واري رد عمل کي خود سنڌي عوام خلاف ڪتب
 آڻيندا رهيا آهن.

ڪين خبر آهي ته پاڪستان جي چالو سماجي نظام
 هيٺ عوام کي خاص ڪري سنڌي عوام کي اهڙا
 ڏنڊ ڏنا ويا آهن جو ڪوبه ماڻهو سنڌي ماڻهن وٽ
 ان جي بازي ۾ ڪابه اهڙي ڳالهه ڪندو جا ڏسڻ ۾
 پاڪستان جي برخلاف هوندي ته سنڌي ماڻهو هڪدم

ماتحت ڪونہ ٻيو ٿئي؟ ڇا ائين صحيح ٿاهي ته پاڪستان ان کي پاڪستان جي مخالف ڳالهه سمجهندا ۽ ان تي وسهي ويندا ۽ ڳالهه ڪرڻ واري ماڻهوءَ کي پنهنجو گهڻگهرو ۽ پاڪستاني حاڪمن جي مڙهيل نظام جو دشمن سمجهڻ لڳندا، پوءِ ڀلي ڪٿي اها ڳالهه حقيقت ۾ پاڪستان جي چالو نظام جي مخالف نه پر ان جي فائدي جي هجي! ڀلي ڪٿي سنڌي ماڻهن کي گمراهه ڪري کين پاڪستان جي عوام دشمن حڪمران ٽولن جي اثرائتي ۽ ڪامياب مخالفت ڪرڻ کان روڪڻ لاءِ هجي، ڀلي پاڻ کي سنڌين جي دشمن پدران اٿلڙو سندن گهڻگهرو ۽ محسن ثابت ڪري آڏيندي سڏائين سندن خانو خراب ڪرڻ جي ٽيڪيداريءَ جا حق قائم ۽ محفوظ ڪري ڇڏڻ لاءِ هجي!

بدنيت عوام دشمن، وڏيرا پنهنجي طبقاتي مفادن خاطر عوام کي گمراهه ڪرڻ لاءِ هڪڙي طرف چون ٿا ته پاڪستان نالي دنيا ۾ شيءِ آهي ئي ڪانه ۽ ٻئي طرف وري پاڪستان جي چالو سماجي نظام سان عوام جي جائز بيزاري ۽ ٽڪار جو ناجائز فائدو وٺي پاڪستان بابت ڪئين ڪوڙيون ڏندڪٿائون ۽ افسانا ٺاهيو ويٺا آهن. انهن منجهان هڪڙو من گهڙت افسانو اهو آهي ته پاڪستان جي صورتحال سڄي دنيا کان نرالي آهي، پاڪستان جهڙي ڳالهه سڄي دنيا ۾ ڪٿي به ڪانهي، ان ڪري ٻي دنيا جي تاريخ سان

خاص ڪري دنيا جي انقلابي پورهيت عوام جي جدوجهدن جي تاريخ مان پاڪستان جي مسئلن جو حل ڳولڻ اڃاڻو آهي. پاڪستان بابت جيڪا به خبر آهي سا دنيا ۾ فقط اسان سنڌي وڏيرن سياستدانن کي آهي. ان بابت جيڪي به ڪرڻو هوندو سو اسين ڪنداسين. ٻين جو ڪم ناهي.

ائين برابر آهي ته پاڪستان ۾ سڀ مسئلا ڪي هوندا آهن ملڪ جي مسئلن جهڙا. ناهن، نڪي انهن جا سمورا حل ڪي. اڳواٽ ٺهيا ٺڪيا رکيا آهن.

هر ڳالهه ايترو جو مياپ آهي. هر شيءِ ۾ ابتڙ خاصيتون هونديون آهن. اهو خاص توڙي عام خاصيتن جو مياپ هوندو آهي يعني هر مسئلي ۾ ڪي اهڙيون ڳالهيون هونديون آهن، جن جهڙيون ڳالهيون ٻين اهڙي قسم جي مسئلن ۾ نه هونديون آهن. انهن خاص ڳالهين کي ان مسئلي جو خاص پاسو سڏيو آهي. پر ڪو مسئلو سڄي جو سڄو خاص ڳالهين مان ٺهيل ٿي ٿي ٿئي سگهي. ڪنهن به شيءِ ۾ سڀ جون سڀ ڳالهيون اهڙيون ٿي ٿي نه ٿيون سگهن، جي رڳو ان خاص شيءِ ۾ هجن. ۽ ٻئي ڪنهن اهڙي قسم جي شيءِ ۾ هجن ٿي نه. تنهن کان سواءِ شين ۽ ڳالهين جي ظاهري صورت ۽ اندرين حالتن ۾ به وڏو تضاد هوندو آهي. پوئتي پيل ملڪن جي سماجي حالتن ۾ ظاهري فرق تمام گهڻا ڏسبا آهن. پر حقيقت ۾ ڳالهين جي تهه

۾ وڃڻو ته انهن ۾ گهڻيون گالهليون بنيادي طرح هڪجهڙيون هونديون آهن ۽ فرق جيڪا ڏسڻ ۾ اچن ٿا، حقيقت ۾ انهن کان گهڻو گهٽ ۽ گهڻو سطحي ۽ ظاهري هوندا آهن.

اسان جا ڪي سنڌي سياستباز پاڪستان جي صورتحال جي ڪن ظاهري طرح خاص گالهين جو ذڪر ڪندي اهڙا وڻيو واکا ڪن، ڇڻ ته نيون ۽ آئسٽائين کان به ڪا وڏي ايجاد ڪئي اٿن! اچو ته ڇاچ وٺون ته ڇا پاڪستان جا مسئلا واقعي سچي جڳ کان نرالا آهن؟ ڇا دنيا جي ٻين ملڪن جي قومن کي اڳ اهڙا مسئلا درپيش ڪونه آيا آهن ۽ انهن جا حل ڳولي ڪونه لڏا ويا آهن؟ ڇا دنيا جي انقلابي تجربن جي حڪمت خانن ۾ اسان جهڙن دردن جون ڪي به آزمائيل ۽ ڪارائتيون دوائون ۽ علاج ڪونهن؟ ڇا اڄوڪي طوفاني انقلابي دؤر جي ڏاهپ جي خزانن ۾ اهڙا ڪي به عقل، ڏاهپ، حرقت ۽ ڪاريگري جا املهم ماڻگ ڪونهن جي اسان جي علمي ۽ عبادي اڻهوند کي ختم ڪري اسان کي انقلابي سرت ۽ سمجه سان مالا مال ڪري ڇڏين؟

اچو ته ڇاچ ڪريون. اچو ته هڪ هڪ ڪري ڪن اهڙن مکيه مسئلن کي کڻون جن لاءِ وڏيرا سياستباز جيڪي هڪڙي زبان سان چون ٿا ته پاڪستان جو وجود ئي ڪونهي، سي ٻيءَ زبان سان چون ٿا ته

پاڪستان جي هٿن مسئلن جهڙو اور مسئلو نه دنيا ۾
ٿيو. نه ٿيندو. انهن جي حقيقت پنڄڻي اٿو ته رڳو
اسان کان پڇو.

ائين ناهي ته اهي مسئلا اهم ناهن! نه! اهي مسئلا
تمام اهم آهن. ادي مسئلا ظلم ۽ زبردستي ۽ سازش
جو نتيجو آهن. انهن ڳالهين کي هرگز هرگز برداشت
ڪرڻو ناهي. ساڻن مرڻ ۽ جيئڻ جو مقابلو ڪرڻو آهي.
پر ائين فقط تڏهن ڪري سگهيو جڏهن اها ڳالهه
سمجهي ته اهي مسئلا آسمان مان ڪونه ڪريا آهن،
پر تاريخ جو ورثو آهن. اهي رڳو هن ملڪ ۾ ناهن
پر سڄي دنيا جي سماجي صورتحال جا حصا آهن.

مثال طور ڇا جمهوريت جو قتل ۽ سول ۽ فوجي
ڊڪٽيٽرشپ فقط پاڪستان ۾ آهن؟ ڇا سامراج جا چاڙها
فقط پاڪستان ۾ ئي ٿيندا؟ ڇا سعودي عرب، ٻين
عرب رياستن، سوڊان، عراق، تيمور، اردن وغيره،
برما، ارجنٽائين، برازيل، ڪولمبيا، ملائيشيا، فلپين،
ڏکڻ ڪوريا، سنگاپور، ترڪي ۽ ٻين اڪيچار ملڪن
بلڪه دنيا جي اڪثر ملڪن ۾ سامراج جون چاڙهيون
۽ جمهوريت جون قاتل سول ۽ ڊڪٽيٽرشپون ناهن؟
ڇا اتي اهڙا ساڳيا ۽ انهن کان بدتر وحشي ظلم
ڪونه پيا ٿين؟

ڇا بڪ، بيروزگاري، جهالت، بيماري، انڌيرنگري
چرٻت راجا، جيڪو ڏاڍو سوکايو، اهو حال فقط

پاڪستان ۾ آهي، ٻي سڄي دنيا ۾ ڪٿي به ڪونهي؟
 ڇا آفريڪا، ايشيا ۽ لاطيني آمريڪا جي اڪثر ملڪن
 جو عوام انهن اونداهين ۾ نمودار ٿي رهيو آهي؟ ڇا دنيا جي
 ملڪن جي وڏي اڪثريت ۾ ٻار ڇندي يا ٻالڻ ۾
 نٿا مرن؟ ڇا اتي ماڻهو، ماڻهوءَ جو غلام ناهي؟ ڇا
 اتي به ٻار ۽ عورتون ڍورن جهڙيون حياتيون نٿا گهارين؟
 ڇا اتي به وحشي، طبقاتي، قومي ۽ نسلي ظلم قرامت
 جو دؤر جاري نه آهي؟ ڇا ننڍين قومن سان ظلم فقط
 پاڪستان ۾ ٿئي ٿو؟ ٻي سڄي دنيا جون ننڍيون
 قومون ۽ اقليتون پينگهي ۾ ٻيون لڏن؟ اسرائيل، ايران،
 هندستان، اتر آئرلينڊ، فلپائن، ملايا ۽ ٻين صوبن ۽
 ملڪن ۾ ننڍين قومن ۽ اقليتن سان پاڪستان جي
 ننڍين قومن کان گهٽ عقوبتون ٿين ٿيون؟ ڇا پاڪستان
 دنيا ۾ اڪيلو ملڪ آهي جتي مذهب کي هٿيار ڪري
 ڪتب آندو وڃي ٿو ۽ ان جي آڙ ۾ غريب عوام
 خاص ڪري ننڍين قومن ۽ اقليتن کي آزاريو ۽ ٻيڙيو
 ۽ غلام ڪري هلايو وڃي ٿو؟ ڇا اتر آئرلينڊ ۾
 پروٽسٽنٽ مذهب جي آڙ ۾ ڪيٿولڪ فرقي وارن
 کي روز ڪونه ٻڌا ڪهن؟ ڇا قبرص ۾ ترڪن ۽
 يونانين جي وچ ۾ بيروت ۾ مسلمانن ۽ عيسائين وچ ۾،
 ايران ۽ عراق ۾ سني ۽ شييعن وچ ۾، ڀارت ۾ سکن ۽
 هندن ۽ مسلمانن ۽ هريجنن جي وچ ۾، نائجيريا ۾
 مسلمانن ۽ عيسائين ۽ لامذهبن جي وچ ۾ مذهب جي

خوني تلوار هتان کان گهٽ ڪيس ڪيا آهن؟ ڇا
مرڪز جي مھميت فقط پاڪستان ۾ آهي؟
ايران، برما، فلپائن، ايتوپيا، ڪئناڊا ۽ خود هندستان
۽ ٻين سوين ملڪن ۾ نام نهاد علحدگي پسندن خلاف
ڪات ڪهاڙا ڪونہ ڪنيا ويندا رهيا آهن.

ٿوري دير لاءِ اچو ته فرض ڪريون ته پاڪستان
ڪا آسمان مان نازل ٿيل اور چيز آهي جنهن جهڙي
چيز نہ دنيا اڳ ڏٺي نہ هائ ڏسندي. هاڻ سوال ٿو
پڌا ٿئي ته ان اور شيء جي مسئلن کي ڪيئن ۽
ڪهڙي رستي منهن ڏجي؟

اسان جا بنگلاديش نامنظور! ٽائيپ سياستدان ارشاد
ٿا فرمائين ته ”مسئلو وري ڪهڙو؟ مسئلو ڪوبه
ڪونهي! اسين پاڪستان کي تسليم ٿي نہ ٿا ڪريون!
”اسين اعلان ٿا ڪريون ته اسين ان کي ٽوڙي
ڇڏينداسون!“ فرض ڪريو ته پاڻ اهو ارشاد عالي چمي
اڪين تي ٿا رکون ۽ پوءِ ”ٿيڪ آهي پاڪستان
نامنظور ڪرڻ ۽ ان کي ٽوڙڻ جو اعلان به ڪيوسين،
هاڻ؟ اڳتي ڇا ڪجي؟“ ”بس ڪوشش ڪجي!“
ڪهڙي؟ ڪيئن؟ ڪهڙي حڪمت عملي اختيار ڪجي.
هيترين مخالف قوتن کي منهن ڏيڻ لاءِ ڪهڙين ڪهڙين
قوتن تي دارومدار رکجي، ڪهڙن کي دائمي اتحادي
۽ ڪهڙن کي وقتي ۽ شرطي اتحادي بنائجي، ڪهڙن
جي مخالفت کي ٿڌو ۽ مڏو ڪجي، دشمن جي ڪهڙن

تضادن جو فائدو وٺي منجهس قوت وجهجي. ان لاءِ
 ڪهڙيون تدبيرون ۽ پاليسيون اختيار ڪجي؟ انهن سوالن
 جي جوابن مان هنن وٽ هڪڙو به ڪونهي. هنن
 سڀني سوالن جو فقط هڪڙو وات جو ٺڪاءُ آهي ته
 ”پاڪستان کي ٽوڙينداسيون!“ سندن سياست ۽ سياسي
 حڪمت عملي جي ڪل ڪائنات اهو وات جو ٺڪاءُ
 آهي. هنن جي ليکي ڇڻ پاڪستان کي خراب ثابت
 ڪري، ان کي نامنظور ڪري ۽ ان کي ٽوڙڻ جو
 اعلان ڪري، پاڻ تان سمورا بار لاهي ڇڏيا آهن. باقي
 ڪم رهيو هڪڙو آهي جو ڪانئن پڇجي ته اهو ڪير
 ڪندو! پاڪستان سازش جو نه ڇو ثابت ٿي ويو.
 نامنظور به ٿي ويو، سندس ٽوڙڻ جو اعلان به ٿي
 ويو، هاڻ باقي پاڪستان ۾ رهيو ڇا آهي جنهن جو
 فڪر ڪجي ۽ ان لاءِ ايڏو مٿي ۾ سور وجهجي؟
 پر پاڪستان کي تسليم نه ڪرڻ جي اعلان ڪرڻ
 سان، ڇا واقعي پاڪستان جو مسئلو حل ٿي ويو؟ ڇا
 اٽوئنڊڙ شين، ڳالهين يا حقيقتن کي منهن ڏيڻ واقعي
 ايترو ئي آسان آهي جو رڳو انهن کي ناجائز سڏي
 کين تسليم نه ڪرڻ ۽ کين ختم ڪرڻ جي اعلان
 ڪرڻ سان ادي ائين گم ٿي وينديون جيئن ڳئون جا
 مٿيان ڏند؟ ڪجهه سال اڳ آمريڪا جو اعلان مٿان
 اعلان پئي آيو ته نئين چين جي حڪومت ناجائز
 آهي. اسين ان کي تسليم نٿا ڪريون ۽ ان کي ختم

ڪرائينداسين. پوءِ ڇا نئين چين جي سرڪار واقعي غائب ٿي ويئي ۽ آمريڪا لاءِ چين جو ائوٽنڊر مسئلو حل ٿي ويو؟ ان کان سواءِ آمريڪا جي چوڻ تي اقوام متحده به نئين چين جي حڪومت کي تسليم نٿي ڪير ۽ چيائين پئي ته ”چين جي اصل سرڪار تائيوان دي پيٽ ۾ وٺي آهي. اسين ان کي تسليم ٿا ڪريون.“ ڇا پوءِ واقعي چينگ ڪائي شيڪ جي حڪومت آمريڪا ۽ اقوام متحده جي هٿان تسليم ٿيڻ جي ڪري چين جي اصلي حڪومت ٿي پيئي ۽ پيڪنگ واري حڪومت غائب ٿي ويئي. اڃان ڪالھوٽي ڪالھ جماعت اسلامي ۽ ٻين رجعت پرست پارٽين، حڪومت پاڪستان ۽ دنيا جي ٻين حڪومتن اعلان پئي ڪيا ته ”بنگلا ديش جي حڪومت ناجائز آهي اسين ان کي تسليم نٿا ڪريون!“. جماعت اسلامي وارن بنگلا ديش نامنظور! جي رانيائڻ سان آسمان مٿي تي ڪٽي ڏٺو هو پوءِ ڇا واقعي بنگلا ديش ختم ٿي ويو ۽ رجعت پرستن جو مسئلو حل ٿي ويو؟

چوندا آهن ته ”اهڙا جي تيل سھانگا هئا ته جيڪر گذرڻ به ٻيچ مڪين ها.“ جي مسئلن جا حل اهڙا سولا آهن جو رڳو ڪين تسليم نه ڪرڻ ۽ ختم ڪرڻ جي اعلان سان ئي اهي ختم ٿي ويندا ته جيڪر ماڻهو ۽ قومون پنهنجي مسئلن کي حل ڪرڻ لاءِ هيترا ڪشالا ڇڏي ڪائين، پنهنجون زندگيون ڇو ڳارين، سرترين تي

ڇو رڪن، پنهنجا ٻچا ڇو ڪهائين، آگ ۽ خون جي دريائن کي ڇو جهاڳين، سورين تي ڇو ٽنگجن ۽ ڪڙاهين ۽ ڇو ڪڙهن؟ پوءِ ته رڳو تسليم نه ڪن ۽ ٽوڙڻ جو اعلان ڄڻ هڪڙو طلسم يا اسير اعظم سڄي وڃي، جيڪا ڳالهه نه وٺي، تنهن لاءِ ”تسليم نه ڪرڻ ۽ ٽوڙڻ“ جو اعلان ڪري پوءِ ٻانهن سرءِ کي ڏيئي وڃي سمهي رهجي ۽ صبح جو اڻڄڻي ته اڻوڻندڙ شيءِ جو نالو نشان نه لپي! جي سچ پچ ائين ڏسجي ها ته پوءِ ڇڏيو ته روسي، چيني، الجزائر، ايراني ۽ ٻيا اهڙا ماڻهو وڏا ڪي ڀوڪ هئا جو هروڀرو معمولي سمجهه به نه هئڻ ڪري پاڻ کي ڏسي وائسي ڪٿي دوزخ ۾ اڇلايائون ۽ پنهنجا هيترا لک ڪروڙ ماڻهو هڻي مارائي رکيائون. جالانڪ دير فقط هيتري هئي جو روسي اعلان ڪن ها ته، ”اسين هٿلر کي تسليم نه ڪريون، جرمنن کي ٽوڙينداسون!“ چيني چون ها ته ”اسين چيانگ ڪائي شيڪ ۽ جپان کي تسليم نه ڪريون“ ۽ اعلان ڪن ها ته، ”ٽوڙينداسون، ٽوڙينداسون! جپان کي ٽوڙينداسون!“

الجزائري فرينچن کي، ايراني شهنشاه ايران ۽ آمريڪا کي، تسليم نه ڪرڻ ۽ ٽوڙڻ جا اعلان ڪري، پوءِ ماڻ ڪري وڃي رلي بٽان ڪري سمهي رهن ها ۽ اک ڇنڀ ۾ هٿلر، چيانگ ڪائي شيڪ، شهنشاه ايران جهڙا بدسعاشر حڪم ختم ٿي وڃن ها ۽ جپان، فرانس

۽ جرمني جهڙا سامراجي ملڪ ٿئي. تباھ ٿي وڃن ها!
 اهو نسخو رڳو ايسٽائين محدود نه هجي ها ٻين
 مصيبتن لاءِ به اها اسم اعظم جي ڦيٽي جو ڪم ڏئي ها.
 مثال طور: ڪنهن ماڻهو کي ڪافي ڪهڙو به
 مرض وڪوڙي وڃي ته ڊاڪٽرن وٽ آڌاڻ ڄهائڻ،
 خرچ ڪرڻ، سيون هٽائڻ، ڪوڙيون دوائون کائڻ بدران
 بس اهو ئي هڪڙو اڪير نسخو ڪافي ٿئي ها ته
 بيمار اعلان ڪري ته ”آءُ ٿي، پيءُ جي بيماري کي
 تسليم ٿيو ڪريان ۽ ان کي ٽوڙڻ جو اعلان ٿو
 ڪريان.“ اڃان به صحت جي ڀلي لاءِ ڪافي هي
 اکر به چئي ڇڏي، ”ختم ڪنداسين! ختم ڪنداسين!
 ٿي، پيءُ کي ختم ڪنداسين!“ جڏهن ٿي، پيءُ جو مرض
 ڏسندو ته مون کي تسليم ٿي نه ٿو ڪيو وڃي ۽ اٽلو
 مون کي ختم ڪرڻ جو اعلان به ٿي ويو آهي ته
 اهو آرڪوڊ پنج لڪائي اٿي پڇندو ۽ بيمار اک ڇنڀ
 ۾ نوبتو ٿي ٿيو ڏئي اٿي ڪڙو ٿيندو! ڪيل ختم پئسا
 هضم! پوءِ بکن، بيروزگاري، عشق ۾ ناڪامي، ٻوڏ،
 وبا، جنگ، زلزلي، طوفان، مطلب ته دنيا ۾ ڪهڙي
 مشڪل آهي جنهن کي تسليم نه ڪرڻ ۽ ٽوڙڻ جي
 ان طلسمي نسخي سان ختم نه ڪري سگهيو.
 اڃان ڪنهن مسئلي منهن ٿي نه ڪڍيو آهي ته
 پويان ڏڪاءُ ڪرائجي تسليم نه ڪرڻ ۽ کيس ختم
 ڪرڻ جو اعلان! پوءِ ڇڻ نه ٿو ڏٺو نه مون ڏٺو،

الائي ڪيڏانهن جو هو، ڪيڏانهن هليو ويو.
 دنيا ۾ عقلندي توڙي بيوقوفني جي ڳالهين جو
 چيهه ئي ڪونهي. پر جيڪڏهن سڄي دنيا ۾ وڏي ۾
 وڏين هوائي ڳالهين تي ڪو نوبل پرائيز جهڙو بين الاقواسي
 انعام رکيل هجي ها ته جيڪر مسئلن کي تسليم نه
 ڪرڻ ذريعي حل ڪرڻ واري ڳالهه ضرور اهو انعام
 کڻي ها.

اچو ته اهو به ڏسي وڌون ته پاڪستان کي تسليم
 نه ڪرڻ جو عملي نتيجو ڪهڙو ٿو نڪري ۽ اها به
 ڇاڇ ڪريون ته اسان جا تسليم نه ڪندڙ پهلوان
 واقعي پاڪستان کي عملي طرح تسليم نه ٿا ڪن يا
 رڳو زباني جمع خرچ ٿا ڪن.

هاڻ اچو ته ڏسون ته پاڪستان کي تسليم نه
 ڪرڻ واري ماڻهوءَ کي ڪهڙين ڳالهين کي تسليم
 نه ڪري سندن بائيعات ڪرڻو آهي ۽ اچو ته ڏسون
 ته آيا اهي پهلوان واقعي ان جو پائڪات ڪن ٿا
 يا نه. ٽپال جو انتظام پاڪستان سرڪار ٿي ڪري،
 پاڪستان سرڪار جي جاري ڪيل ٽپال جي لفافن ۽
 ٽپال جي انتظام کي ڪتب آڻڻ، پاڪستان کي تسليم
 ڪرڻ آهي. ان ڪري پاڪستان ۾ خط پٽ ٽپال رستي
 موڪلڻ ناجائز ٿيو. ساڳي حالت ريلوي جي آهي جو
 ان جو انتظام به پاڪستان سرڪار جي هٿ ۾ آهي.
 ان ڪري ريل ۾ چڙهڻو ڪونهي. عدالتن قائم ڪرڻ

جو قانون به گهڻي ڀاڱي پاڪستان جي فيڊرل قانون ساز ادارن جو بحال ڪيل آهي. ان ڪري ڪورٽن ۾ وڃڻ به جائز نه چئبو. هوائي جهاز به مرڪز جو نيم سرڪاري ادارو آهي. هوائي جهاز ۾ چڙهڻ به جائز نه ٿيو. چونڊون پاڪستان سرڪار ڪرائيندي آهي تنهنڪري اليڪشن ۾ ووٽ ڏيڻ ۽ اميدوار ٿيڻ ۽ پارليامينٽ جو ميمبر ٿيڻ ناجائز ٿيو. ريڊيو پاڪستان کي ٽيڪس ڏيڻ وغيره کان وڌيڪ پاڪستان کي تسليم ڪرڻ جو ٻيو اثرائتو طريقو ڪونهي، ان ڪري جن به ڳالهين ڪري پاڪستان کي ٽيڪس پري ڪيس ان حد تائين تسليم ڪرڻو پوي سي ڳالهين به ڪرڻيون ناهن. ان ڪري ريڊيو، ٽيليفون، جن جي ليسانس جي في ۽ بل جي رقم پاڪستان سرڪار کي ملڻي آهي اهي به استعمال ڪرڻا ناهن. پاسپورٽ به پاڪستان سرڪار ڏئي ٿي تنهنڪري اهي وڏي ملڪ کان ٻاهر سفر به ڪرڻو ڪونهي. ڪيسن ۾ ضمانت به پوڻو ڪونهي، ڇو ته ضمانت جو باني حڪومت پاڪستان جي نالي سان پرڄي ٿو. هي ڪنهن ڪوڙي ڪيس ۾ اڙجي پئجي ته ڪورٽ ۾ پنهنجو بچاءُ ڪرڻو ناهي ڇو ته اڪثر هر ڪيس ۾ هڪ ڌر هوندي آهي حڪومت پاڪستان، هاءِ ڪورٽ ۾ آئيني رت به نه وجهي ڇو ته آئين پاڪستان جي آئين ساز اسيمبليءَ ٺاهيو آهي ۽ اهو آئين پاڪستان جو آئين سڏجي ٿو. جيتريقدر ڪاميڙن جو

تعلق آهي ته صوبن جا عملدار به پس پيش پاڪستان جي مرڪزي آئين ۽ قانون مطابق ئي مقرر هوندا آهن. خود صوبائي گورنر، جنهن جي نالي به سمورا صوبائي حڪم جاري ٿيندا آهن سو به مرڪز جو مقرر ڪيل هوندو آهي. اهو ئي سمورن صوبائي ڪامورن کي مقرر ڪري ٿو. ان ڪري ڪنهن به سرڪاري ڪاموري کي ڪابه دانهن ڪوڪ ڏيڻ يا ڪانس ڪوبه ڪم ڪار وٺڻ معنيٰ کيس مقرر ڪرڻ واريءَ اختياريءَ يا ان اختياريءَ کي مقرر ڪرڻ واري اختياري يعني حڪومت پاڪستان کي تسليم ڪرڻ. ان ڪري ڪنهن به ڪانوري سان ڪوبه واسطو رکڻ جائز نه آهي. ڇا امان جا پهلوان انهن ڳالهين کي تسليم نٿا ڪن ۽ سندن بائيڪاٽ ڪن ٿا؟ هرگز نه! هو انهن سان ڪنهن به ڳالهه کي پاڻ کان محروم نٿا ڪن. سنڌي وڏيراهي سڌائين پنهنجي ڀڄت، لياقت ۽ حوصلي آهر سڄي هندستان ۽ پاڪستان جي سياست ڪندي رهي آهي. اڪثر ڪلهوڙا ۽ مير سڌائين دهليءَ، قنڌار يا ڪابل جي شهنشاهن کي ڏن ڏيندا ۽ سندن فرمانبرداري ۽ تابعداريءَ جا حق ادا ڪندا رهيا آهن. انگريزن جي ڏينهن ۾ وڏيرن انگريز پرستيءَ ۾ دهليون ۽ لنڊون پيئي لقب القاب ورتا. پاڪستان ٺهڻ کان پوءِ سنڌي وڏيرا زور شور سان پاڪستاني سياست ڪندا رهيا آهن ۽ هر چڙهيل

پاڪستاني پارٽيءَ ۾ وزارت ۾ شامل ٿيڻ لاءِ ڊوڙون پائيندا رهيا آهن. لڳي ٻئي ڀيرو ته ٻه ڪنهن پاڪستاني حاڪم کي شڪار ڪرائڻ لاءِ وڃهه وجهندا رهيا آهن. اڄ ڪو به اهڙو سياستدان سنڌ ۾ موجود ڪونهي جيڪو سنڌيءَ توڙي ان سنڌيءَ طرح عملي طرح پاڪستان جي سياست ۾ حصو نه وٺندو هجي.

مطلب ته خالص سنڌي سياست، خالص پشتون سياست ۽ خالص بلوچ سياست فقط وڏيرن، خانن ۽ سردارن جون ٺاهيل لفظي ڪوڙ ڪيون آهن، جن ۾ هو پنهنجي عوام ۽ اڀوجه ڪارڪنن کي ڦاسايو ڇڏين ٿا ۽ پاڻ اها ملڪگير ۽ عالمي سياست ٿا ڪن جيڪا سندن طبقاتي سنان لاءِ فائديمند هوندي آهي.

ملڪ جي ٻين قومن جي حاڪم طبقن وانگر سنڌي وڏير شاهيءَ ۾ صوبائي، قومي ۽ ملڪي سياست تي پنهنجي هڪ هٿي چمائي ڇڏي آهي. اسلام ۽ پاڪستان جي ٺيڪي سان گڏ ترقي پسندي، سوشلزم، سنڌ، سنڌيت ۽ قوم پرستيءَ جو ٽيڪو به هو پاڻ کنيو ويٺي آهي ۽ اهڙي ريت وڏيري فقير جي ڳالهه وانگر هر ڳالهه ۾ عوام جو اڳ جهليو ويٺي آهي.

عوام دشمن وڏيرن کي عوام کي فريب ڏيڻ جو صدين جو تجربو آهي. هو هزارين اختلافن ۽ دشمنين جي باوجود عوام خلاف پاڻ ۾ هر گهڙيءَ پٽ آهن. هنن عوام کي گمراه ڪرڻ جا ڪم پاڻ ۾ ورهائي

کنيا آهن ۽ ظاهري طرح هر ڪو پنهنجي پنهنجي جاء تي ائين ڀريو ڦوڪيو ويٺو آهي چڻ هڪڙي کي سڃاڻڻ به نٿا. ڪي ڏسو ته اسلام ۽ پاڪستان جو ڏيکيو ڪنڀو پيا آهن ته ڪي وري ترقي پسندي ۽ جمهوريت جو ڏيکيو ڪنڀو پيا آهن هيڏانهن ڏسو ته هڪڙو اسلامي سوشلزم جو علمبردار ٿيو ٻيو آهي ته هوڏانهن ڏسو ته ٻيو سنڌي سنڌيت ۽ قومپرستيءَ جو جهنڊو هڻيو ويٺو آهي، پر دنيا ڏٺو ته اهي ظاهري طرح ڌار ڌار ۽ هڪڙي کان ٻري وڌيڪ ڪيئن ضرورت پوڻ تي هڪدم سنڌي عوام خلاف پاڻ ۾ مڙيو مٺ ٿيو وڃن. مطلب ته سنڌي وڌيڪ سنڌي عوام جون واعدون ڇوڻ طرف بند ڪريو، پنهنجي وطن دشمن، عوام دشمن سياست تي وڌي ڏيدهم دليريءَ سان ”سنڌي سياست“ جو ٺپو هڻيو، عوام کي منجهايو، برغلايو، ڏوهاري بنايو، پالم ٿيا ويٺا موجون مائين.

سندن ظاهري، نظرياتي ۽ سياسي روپ پهروپ سندس خود پرست ۽ طبقي پرست سياست جا ڏيکارڻ وارا ڏند آهن ۽ سندن حقيقي ۽ عملي، گهڙي سياست ان عوام دشمن سياست جا ڪاڻڻ وارا اصلي ڏند آهن.

وڌيڪي سياست بازيءَ کي سنڌي عام ماڻهن مان ڊپ آهي ته جيڪڏهن هو پنهنجي سنڌي توڙي غير سنڌي، ميڪاني توڙي ڌارين دشمن جو گهيرو توڙي صوبائي سياست سان گڏ ملڪگير ۽ عالمي سياست ۾ به گهڙي

پوندا ته هو ڪنهن نه ڪنهن منزل تي سنڌي وڌين جي سياسي بالادستي ۽ هڪ هٿي توڙي رڪندا ۽ اسان ڏانهن پوءِ ڪير لوڻو به ڪونه هڻندو، تنهنڪري جيئن عام پير ۽ ملان پاڻ پنهنجو ۽ پنهنجي عيال جو علاج بهترين ڊاڪٽر کان ڪرائيندا آهن پر عام ماڻهن کي چوندا آهن ته اسان جي پليٽن ۽ تعويذن کان سواءِ ٻيو ڪوبه علاج ڪرايو اٿو ته تباھ ٿي ويندا، ٿيڻ وڌيڪي سياستبازي چاهي ٿي ته اسين وڌيرا، خان، سردار، سرمائيدار صوبائي ۽ ملڪي ته ڇا عالمي سياست ڪريون باقي عام سنڌي ماڻهو ڀل ڳوٺ جي وڏيري جي ٻچ ۾ لٽڪڻ ۽ سندن اشارن تي نچڻ واري سياست جي گدڙ واري ڌر ۾ ئي پيا هجن ۽ ڪڏهن به انهيءَ مان ٻاهر نه نڪرن.

عام سنڌي ماڻهن جي ملڪي سياست ۾ حصو وٺڻ تي بندش وجهڻ جو اصل ڪارڻ اهو ئي آهي ته سياست تي وڌيڪي، سرمائيداري ۽ سامراجي هڪ هٿي سلامت رکجي ۽ عوام کي ان سياست مان بيلڊل ۽ تازو رکجي. سنڌي ماڻهن جي ملڪي سياست ۾ حصو وٺڻ تي بندش جي ڳالهه کي سنڌ جون دشمن قريون به غيبي امداد سمجهي سنڌي ماڻهن خلاف سياسي هٿيار طور ڪم آڻي رهيون آهن. سنڌ دشمن نقلي ترقي پسندن جي شروع کان وٺي سازش ئي اها آهي ته جيئن سنڌي ماڻهو هيترين مارين سياسي ۽ ٻين ڳالهين کان محروم

۽ ٽڙيل آهي ٽيئن سڄي ملڪ جي ملڪگير سياست
 جنهن جي وسيلي سڄي ملڪ ۽ خاص ڪري ان ۾
 رهندڙ مختلف قومن جي قسمت جا فيصلا ڪيا وڃن
 ٿا، تنهن کان به هو سدائين محروم ۽ تازو رهن ۽
 ان سياست تي سندن موجوده هڪ هٿي قائم رهي پوءِ
 ڇاهي اهي سنڌ دشمن رجعت پرست هجن يا ترقي پسند
 پر هجن ضرور سنڌ دشمن يا انهن جا پاليل مسڪاني
 ڇاڙتا، ٻيا آهن سنڌ جي انقلابي سياست جي صفن ۾
 لڪي ويٺل موقفي پرست، ابن الوقت ۽ غدار عنصر
 جيڪي هونئن وڌيڪي سياست جي هر ڳالهه کي رد
 ۽ باطل ٺهرائن ٿا پر پنهنجي پٽڪڙي موقعي پرست،
 ٽوليباز سياست جي خبيث مفادن حاصل ڪرڻ لاءِ پلٽو
 کائڻ، هن سنڌ دشمن وڌيڪي زعريلي ڳالهه کي قرآن
 جي آيت بنائي رات ڏينهن ان جو ورد ۽ وظيفو پيا
 ڪن، ڪنهن عظيم ترين مقصد لاءِ سوريءَ تي چڙهن
 جي تياري ڪندڙ ڪنهن سورمي جني، شهادت جي
 جذبي سان لڙين آواز ۾ ۽ زبردست داد طلب لهجي ۾،
 هو هر ڪنهن کي ٻڌائيندا وٽن. ”ادا! اسان جو پاڪستان
 جي سياست ۾ ڇا وڃي؟ پاڻ ته يار غريب پورهيت
 سنڌي ماڻهو آهيو! پاڻ خالص سنڌ جي سياست
 ڪنداسون!“

پاڪستان جن مسئلن کي جنم ڏنو آهي انهن جا
 لازمي طرح ڪي خاص پاسا ۽ ڪي خاص حقيقتون

آهن. انهن ۾ اهڙيون ڳالهون، حقيقتون ۽ سڻائون
 ضرور آهن جي ٻئي ڪنهن اهڙي قسم جي مسئلي ۾
 ناهن ۽ فقط هتي آهن. پر ڪن خاص تفصيلن جي ڦرڻ
 کي ڇڏيو ته معلوم ٿيندو ته پاڪستان جي سوال سان
 واسطو رکندڙ ڪيتريون ڳالهون بنيادي طرح انهن عام
 ڳالهين منجهان آهن جيڪي اڄ عالمي سامراج جي
 غلام دنيا ۾ عام آهن. قومي ظلم، تشدد، تعصب،
 مذهب جو ناجائز زهريلو ۽ قاتلانہ استعمال، مرڪزيت،
 ڊڪٽيٽرشپ ۽ فوجي آمريت، رجعت پرستي، سامراج پرستي،
 بڪ، بيروزگاري، پستي، غربت، لاقانونيت، غنبد گردِي
 ۽ ڦرلٽ ۽ سامراجي سازش دنيا جي اربين عوام کي
 گڏيل تاريخي طور مليل ڪوڙم جو ورثو آهي.

آخري چئنيچاڻ ڪبي ته معلوم ٿيندو ته هر قوم
 ۾ بنيادي طرح سياست هڪ طبقاتي عمل آهي. هر طبقي
 جي صوبائي، ملڪي ۽ عالمي سياست پنهنجي پنهنجي آهي.
 سنڌي وڏيراهي جي فائدي جي صوبائي، ملڪي
 ۽ عالمي سياست هڪڙي آهي ۽ سنڌي عوام جي فائدي
 جي صوبائي، ملڪي ۽ عالمي سياست ٻي آهي ۽ ان
 جي پنهنجي ابتڙ آهي. جيئن نام نهاد ”خالص سنڌي سياست“
 سنڌي وڏيرن جي عوام دشمن سياست آهي تيئن نام نهاد
 ”خالص پاڪستاني سياست“ وري ملڪ جي بالادست
 قوم ۽ ٻولي جي رجعت پرست ۽ عوام دشمن سياست آهي.

اهڙي ريت ”سنڌي“ توڙي ”پاڪستاني“ سياست جا ڪيئن قسم آهن:

هڪڙي سنڌي سياست ته اها نام نهاد سياست آهي جنهن کي وڏيراشاهي سنڌي سياست سڏي ٿي. ٻي اها عوامي ۽ انقلابي سنڌي سياست آهي جنهن کي سنڌي عوام سنڌي سياست ليکي سگهن ٿا. ساڳي طرح پاڪستاني سياست به هڪڙي اها نام نهاد پاڪستاني سياست آهي جنهن کي پاڪستان جا حاڪم طبقا پاڪستاني سياست سڏين ٿا. ٻي اها انقلابي عوامي سياست آهي جنهن کي سڄي ملڪ جي سمورين قومن جا عوام ملڪي سياست سڏي سگهن ٿا.

سنڌ ۽ پاڪستان جي هر قسم جي سياستن ۾ هڪجهڙاين سان گڏ فرق ۽ تضاد به آهن. اهي مختلف قسمن جا فرق ۽ تضاد آهن. هڪڙا فرق ۽ تضاد ته جاگرافيائي آهن. سنڌ جي ڪهڙي به سياست هڪ حد تائين گهڻي ڀاڱي هڪ صوبي اندر هوندي ۽ پاڪستان جي هر قسم جي سياست هڪ حد تائين ڪوئي ڀاڱي سڀني صوبن تائين ڦهليل هوندي. وڌيڪي ”سنڌ جي سياست“ جو مرڪز جي حاڪم ٺولي جي نام نهاد ”پاڪستاني سياست“ سان جيتوڻيڪ بنيادي طرح سازباز آهي ۽ ان جي ماتحت ڪم ڪري ٿي ته به ان جو پنهنجي آفائن جي سياست سان سنڌي ماڻهن جي ڦرلٽ مان حاصل ڪيل مال جي ڪجهه پتي وڌائي وٺڻ

تان، ڪجهه تابعدار قسم جا، تماڻا ۽ نهڻا اختلاف به آهن. اهي اختلاف سدائين ٿوري ريتو ۽ پڙهه، ٿوري اک ڏيکارڻ ۽ ٿورو سنڌي عوام ۽ انقلاب جو ڊپ ڏيڻ سان وقت به وقت حل ٿيندا رهندا آهن.

ٻئي قسم جي سنڌي سياست آهي سنڌي عوام جي پنهنجي مفادن ۽ پوڄ جي هاڻوڪي سطح جي اڻپوري ۽ سطحي ڄاڻ ۽ سمجهه تي ٻڌل سياست. ان جي ۽ پاڪستاني آفائڻ جي نام نهاد پاڪستاني سياست جي وچ ۾ ڪافي تضاد آهن.

ٽئين قسم جي سنڌي سياست اها آهي جيڪا سنڌي عوام جي انقلابي پورهيت وطن دوست دستي طرفان عالمي انقلابي نظريي، تجربي ۽ صورتحال جي روشنيءَ ۾ هلائي پئي وڃي ۽ جيڪا سنڌي عوام جي بنيادي ۽ دائمي مفادن، مقصدن ۽ بهج جي ڀرپور ۽ اونهي ڄاڻ ۽ سمجهه تي ٻڌل آهي. ملڪي سياست جا به ڪئين قسم آهن. هڪڙي ملڪي سياست آهي، پاڪستان جي حاڪم ٽولن جي والو مهاپاڪستاني رجعت پرست ملڪي سياست، ٻي ملڪي سياست آهي ثقلي ترقي پسند ملڪي سياست، ٽي آهي عام قسم جي ترقي پسند ملڪي سياست، جيڪا نيڪ نيتي تي ٻڌل آهي پر نظرياتي طرح ڪچي آهي، سندس وات صحيح ڪانهي ۽ مٿي رکارد جي پوزائي لاءِ هلائي پئي وڃي. چوٿين سياست آهي سنڌي عوام سميت هن ملڪ جي

ٻين مظلوم قومن ۽ مظلوم طبقن جي عوام جي ملڪ ڳير، انقلابي قومي عوامي جمهوري سياست، جيڪا سياست هر هنڌ اڃا هاڻ مس اسري نسري رهي آهي ۽ جيڪا عالمي انقلابي نظريي، تجربي ۽ صورتحال جي روشنيءَ ۾ سنڌ، توڙي ٻئي سڄي ملڪ جي عوام جي بنيادي ۽ دائمي گڏيل مفادن، مقصدن ۽ پهچ جي پرپور ۽ اونهي ڄاڻ ۽ سمجهه تي، همت، ڏاهپ ۽ سورهياڻي ۽ اڳواڻ رٿابنديءَ واري جدوجهد تي ٻڌل آهي.

سمورا نيڪ نيت ۽ ترقي پسند ماڻهو ان ڳالهه تي متفق آهن ته طبقاتي، قومي ۽ سامراجي ڦرلٽ ۽ ظلم جو جيڪو رجعت پرست ۽ عوام دشمن نظام پاڪستان تي مڙهيل آهي تنهن کي ڊاهي ان جي جاءِ تي سمورين قومن جي عوام جي ۽ خاص ڪري مظلوم قوميتن جي عوام جي قومي مرضيءَ تي ٻڌل سياسي ۽ معاشي نظام قائم ڪرڻ هن ملڪ جي عوام جي اهم ترين ضرورت آهي.

رقيب ماڻهن وانگر، رقيب سياسي ڌرين به سڌائين هڪٻئي سان ڪنهن نه ڪنهن ويڙهه ۾ رڌل هونديون آهن. جڏهن هو ڪنهن ٻي ويڙهه ۾ رڌل نه به هونديون آهن، تڏهن به هڪٻئي خلاف پروپيگنڊا جي جنگ ۾، هر وقت رڌل رهنديون آهن. سنڌي عوام جي بنيادي خاسين منجهان هڪڙي مکيه خاسي اها آهي، جو اسان جي پروپيگنڊا مشنري، صفا ڪمزور بلڪه

ڇت آهي. اسان وٽ، نه رڳو پروپيگنڊا جا گهريل
 وسيلو موجود ناهن، پر اسان پروپيگنڊا جي اهميت کي
 پورو سمجهيو ئي ناهي، تنهنڪري ان جي باري ۾ نه
 ڪو باقاعدي غور و فڪر يا منصوبه بندي ڪئي وئي
 آهي ۽ نه وري ان لاءِ ڪي مناسب قوتون ۽ وسيلو
 هٿ ڪري، ڪتب آڻڻ جي ڪوشش ڪئي وئي آهي.
 اسان جي اها ڪمزوري، ڪنهن حد تائين اسان جي
 عوام کي پنهنجي قومي طبقاتي ۽ ثقافتي ورثي جي
 حصي طور ملي آهي. جڏهن ته ٻين ڪن قومن ۽ ٻين
 طبقن جهڙوڪ وڏيرن ۽ سرمائيدارن وٽ خوشامد ۽
 ڳلاخوري يعني ڪوڙي تعريف ۽ ڪوڙي ڳلا هڪ
 قدرتي ڳالهه، هڪ ضروري انساني گڻ، تهذيب ۽
 شرافت جو هڪ لازمي جزو. هڪ اعليٰ فن ۽ ڪن
 ڌنڌن وارن ماڻهن جهڙوڪ دربارين ۽ درباري شاعرن
 وغيره لاءِ هڪ شريف ۽ معزز پيشو ليکيو ويندو آهي.
 تڏهن اسان جي عوام وٽ اهي ڳالهيون، انتهائي
 ڪريل ۽ گنديون ۽ مڙسن هي شاڻ جي برخلاف ليکيون
 وينديون آهن، ان ڪري اسان جا عوام پروپيگنڊا
 جنگ ۾ حصو وٺڻ هڪ غليظ ۽ ڪريل ڪم سمجهي،
 ان ڏانهن لوڻو به نٿا هڻن. نتيجو اهو نڪتو آهي ته،
 عوام جا دشمن، جن مان ڪيترا قاتل پروپيگنڊا جا
 ماهر، سنڌي ۽ اردو باز وڏيرا، چوڌري، خان ۽ سردار
 يا انهن جا تيرهن تالا شاگرد آهن، سي اسان جي عوام

کي انهن هٿيارن کان بي هٿيار ڏسي، کين انهيءَ لڙائيءَ
 جي ميدان ۾، دسيو مٽيءَ ۾ گڏيو، ڌوڙ ڌڪريو سندن
 ڳاڙهي تي چڙهيو ويٺا آهن هو سڄي عمر، پوري ملڪ
 جي عوام سان غداريون ۽ ان جي انقلابي ۽ قومي
 تحريڪن جو قتلام ڪرڻ کان پوءِ به، پنهنجي زندگين
 جو، هر پل عوام خلاف سنگين ۽ ڪڏهن به معاف نه
 ڪرڻ جهڙا ڏوهه ڪندي به، عوام جي چيلهه ۾،
 پروڻ ڀڃڪڙيا جا نوڙ وجهيو، سندن مٿن تي الزامن جا
 ڪارا رکايو، کين ۽ سندن دڏڏوڪي ڪارڪنن ۽ رهنمائين
 کي ملڪ جي شهر شهر، ڳوٺ ڳوٺ، ڳلي ڳلي ۽
 گهر گهر ۾، دليل وڌار ڪندا وڌن ۽ اهي ماڻهو
 جيڪي پنهنجي عوام ۽ انقلاب واسطي، پنهنجي نبد ۽
 چن قنائي، پنهنجا گهر گهاٽ ۽ پنهنجا گذر ڇڏي،
 پنهنجيون جانيون ۽ زندگيون اڏيءَ تي رکي، سسئيءَ
 وانگر جبل جهاڳيندا ۽ مرن هٿان پنهنجو ماس ڪارائيندا
 وڌن، سي انقلاب دشمني ۽ غداريءَ جي الزامن جا
 جواب ڏيندي ڏيندي، پورا نه ٿا پون. ڇڻ ته چنيسر،
 ڄام نندو، قاضي قاضن، مير علي مراد، حق پرست، مظلوم
 ۽ فريادي ٿيو، اکين منجهان ڏوهه ڏيندڙ ڪاوڙ جا
 ٿانڊا وسايو، دودن، دريا خانن ۽ مخدوم بلاولن ۽
 هوشوئن ۽ هي موئن کي ڳچيءَ مان جهليو، کانئن
 وطن فروشين ۽ غدارين جي الزامن جا جواب پيا گهرن!
 ڇڻ ته نادر شاه، احمد شاه ابدالي ۽ مدد خان مظلوم

قوم جي ماڻهن تي ڦرلٽ ۽ ڌڙي جنا الزام هنيو، مٿن اکين ڏٺا شاهد ٿيو بيٺا آهن. ڇڻ ته عزت، مارئين کي، ظلم ۽ زور ۽ جي مقدمن ۾ ڇالان پيل گرائين! گذريل ڪجهه سالن کان سنڌي عوام هڪ دفعو

وري سنڌ جي سياست تان نقلي قوم پرستن جي ۽ ملڪگير انقلابي سياست تان نقلي ترقي پسندن جي هڪ هٽي ٽوڙڻ جي جدوجهد شروع ڪئي آهي ۽ ان ميدان ۾ پنهنجا پير ڄماڻڻ شروع ڪيا اٿن. ٻنهي قسم جي عوام دشمنن سمجهيو ٿي ته سنڌي ماڻهو گهر جا گهو، ويساهه وسوڙيل ۽ پرستڙيا آهن. نڪي اسان جي وڇايل ڪوڙڪين مان آزاد ٿيندا نه ڪي پنهنجي سبب واري پونگي مان ٻاهر نڪري ڪو ملڪي سياست جي اڳڻ ۾ پير رکندا. تن جو سنڌي عوام کي سنڌ اندر توڙي سڄي ملڪ جي انقلابي سياست جي ميدان ۾ هيئن پاڻ مان روبرو مقابلو ڪندي ڏٺو آهي سي ڌڪار، حسد، بغض ۽ خوف وچان چتا ٿي پيا آهن. پر بچاءُ ان جي هو عوام کي ڳاريون ڏين ۽ چون ته فلاڻا ههڙا ڪي ههڙا، هنن اسان جو گهر مسيت ڪري ڇڏيو آهي؛ هو پنهنجو سور پي، عوام جي ڪمزور رڳ تي ڏنپ ڏيڻ لڳا آهن. هو اسان جي ويساهه وسوڙيل ۽ پرستڙين ماڻهن کي گولهيو وڃيو هٿ ڪن ۽ اکين ۾ پاڻي آڻيو ڪين چون ته ادا ڇا به هجي ته به اسان توهن کي پنهنجو انقلابي ساٿي

سمجهون ٿا. اوهان جي تباهي اسان کان ڏٺي نه ٿي
 ٿئي! پوءِ انهن جي حيران ٿي پڇا ڪرڻ تي ڪير
 وڏي دردناڪ انداز سان ٻڌائن ٿا ته ”اوهان جي پارٽي
 پنهنجي گهر سنڌ کي ڇڏي وڃي اوجھڙ ۾ پيئي آهي.
 پويان ڪير به ڪونهي جو ڪٿي پنهنجي قوم ۽ انقلاب
 لاءِ ڪم ڪري پاڻيءَ جو ڍڪ به پياري. دشمن کي
 خبر آهي ته گهر اسان جي ڪمزور کان ڪمزور
 نس آهي. ان تي هٿ رکيو ته اسين پاڻي کان ٻاهر
 نڪري وينداسين. اهو اسان جي غيرت جو معاملو بنجيو
 پوي ۽ ڪوڙي غيرت جي. انڌ ۾ اسان پنهنجي قوم جي
 عادت پٽاندڙ پنهنجي سڄي غيرت جو هوش وڃائي ازخود
 ائين ڪنداسين جيئن دشمن اسان کان ڪرائڻ چاهن ٿا.
 سنڌي ماڻهن جي روايتي سوچ پنهنجي گهر کان هڪڙي
 رات به ٻاهر گذارڻ کي به بي غيرتي ٺهرائي ٿي. انهيءَ
 سوچ مطابق سنڌي مڙس کي سال جا ۳۶۵ ڏينهن
 پنهنجي پونگي ۾ رهڻ کپي. ”غيرت واري ماڻهوءَ“ کي
 پنهنجو ٿڌو ڇڏي ٻاهر نه نڪرڻ کپي! مڙس اهو آهي
 جيڪو پنهنجي زال ۽ گهوڙو ران سان ٻڏيو وينو هجي.
 مطلب ته ٻيا ڌنڌا ڌاڙيون ڇڏيو پنهنجي چار جريب
 زمين سان سلهاڙيو پنهنجي جوءِ ۽ چئن ڀورن جو
 ڪاڪيدار ٿيو سڄي عمر گهر جي ڪنڊ ۾ ويٺو هجي.
 اها سوچ هڪ اهڙي سنڌ دشمن، انقلاب دشمن ۽
 عوام دشمن سوچ آهي جيڪا سنڌي ماڻهن کي هزارن

سالن تائين غلام رکڻ لاءِ گهڻي حد تائين ذميوار آهي. اها ئي غلام بنائيندڙ، رجعت پرست ۽ گهر جي گولو، پاڙي سوچ هن نئين دؤر ۾ دشمن طرفان بدليل روپ ۾ ڏيکارائي پيئي وڃي ۽ اسان جي عوام ۽ قوم خلاف استعمال ڪئي پيئي وڃي. ائين چيو پيو وڃي ته ”پاڻي پنهنجو نڌو سنڌ ڇڏي ٻاهر ڇڏاڻو لڏو وڃو.“ هندستان جي ماڻهن جي غلاميءَ جو مکيه ڪارڻ اهو هو ته برهمڻن کين چيو هو ته ”سنڌ تي سفر ڪرڻ پاپ آهي!“ ان ڪري هو سامونڊي قوت بنجي نه سگهيا ۽ پاڻ کان برتر بري طاقت جي ڀيٽ ۾ پنهنجي ڪمزورين جي تلافِي ڪرڻ لاءِ زبردست بحري طاقت بنجي دشمن سان مقابلو ڪري نه سگهيا. اسان سنڌين لاءِ به دشمن جو حڪم آهي ته پنهنجا مسئلا يونگي اندر وينا حل ڪريو، يعني پنهنجي دشمن خلاف طاقت ۽ قوت وڌائڻ جا جيڪي توهان جا وسيلو سنڌ کان ٻاهر آهن انهن مان فائدو حاصل نه ڪريو، گهر وينا رڳو پنهنجي دشمن جا ڏکيو، توهان جا دشمن توهان جي ٻاهرن دشمن سان ملي، توهان خلاف ناپاڪ اتحاد ڪري، توهان تي جيڪي وار پيا ڪن، تن جو جواب فقط گهر اندران پيا ڏيو. وڏيرا پلي سڄي پاڪستان جا پاڻ ۾ گڏ هجن پر توهان غريب ۽ مظلوم سنڌي گهر مان پير ٻاهر مٿان ڪڍو. سنڌ دشمن سڀ گڏ هجن، غدار پل سڀ گڏ هجن، جنرل پل سڀ گڏ هجن،

عوام دشمن درباري ملان پلي سڀ ڳڏ هجن. اهي پل سڀ سڄي ملڪ ۾ سير ڪن. هڪڙي ڏينهن آزاد ڪشمير ٻئي ڏينهن راولپنڊي ٽئين ڏينهن پشاور ۾ چوٿين ڏينهن ڪوئيٽا ۾ ۽ پنجين ڏينهن حيدرآباد ۾ عوام خلاف سازشون ڪندا، پنڊيون ٻاريندا وتن پر سنڌي ماڻهن لاءِ پنهنجي گهر سنڌ مان پير به ٻاهر ڪڍڻ حرام آهي. دشمن جي فتويٰ مطابق سنڌي ماڻهن لاءِ جيڪي ويڙهه هزار شيون حرام آهن انهن مان گهرن مان پير ٻاهر ڪڍڻ سڀ کان وڌيڪ حرام آهي ڇو ته دشمن کي ڊپ آهي ته ٻاهر نڪري متان هو پاڻ جهڙي ماريل ستايل ماڻهن کي سمجهائي، سرمائي، کين دشمن جو هٿيار ٿي اسان جي مخالفت ڪرڻ کان، بار نه آئي وجهي! متان ڪنهن کي پنهنجو همدرد ۽ همريال نه بنائي وجهي! متان ڪنهن دشمن جي ڌر نه ڏسي وڃي ۽ ان تي ٿانڻو نه رکي. گهڻي متان پنهنجي دشمن جي ڪنهن پٽن ٿڌڻ کي ٿوڙي نه رکي. متان سندن سڄي ملڪ جي هر صوبي ۽ هر قوم خلاف هلندڙ سنڌ دشمن، عوام دشمن ۽ انقلاب دشمن ڌنڌي ۽ ڪاروبار ۾ ڪو خطن نه وجهي، سندن آرام ۽ سک نه ڦٽائي وجهي. سندن راج ۽ رتڙ ۾ سندن گهر ۾ گهوڙالو نه وجهي ڇڏي، سندن دوستي ۽ گهٽائي سگهي، سندن دشمن نه وڌائي. وجهي ۽ انهن کي پاڻ سان ملائي ٻڌي ڪري کائڻ زور نه ڏئي. وجهي! مطلب ته هڪ طرف عوام دشمن

جي برتري ۽ بالادستي، سازش ۽ فتني ۽ سندن پاڻ ۾
عوام خلاف اتفاق، اتحاد ڦرلٽ ۽ ظلم ۽ ٻئي طرف
عوام جي اڀوجهائي ۽ اڻڄاڻائي نفاق ۽ قوت، مظلومي
۽ محڪومي ۾ ڪو فرق نه وجهي ڇڏي! اهوئي ريت
اها گهر جي گڏو. سوچ پوئتي پيل سنڌي ماڻهوءَ کي
به وڻي ٿي ۽ ساڳئي وقت وڏيرن ۽ فقلي ترقي پسندن
کي به ڏاڍي وڻي ٿي ڇو ته اها کين ملڪي سياست
تي پنهنجي هڪ هٿي قائم رکڻ جو مقصد پورو ڪرڻ
۾ مدد ڏئي ٿي.

سنڌي پوئتي پيل عوام جي گهر جي گڏو فطرت
جون پاڙون تاريخي ڀاتال ۾ ڪتل آهن. ڪنهن به دور
۾ اسان سنڌي ماڻهن پنهنجي سنڌي گهر مان ٻاهر نڪري
دنيا ۾ ڪنهن چڱي يا بري ڪم لاءِ پڪڙيا ناهيون.
ان جي ابتڙ هي دنيا جون ڪئين قومون سندن هاري
۽ قبائلي لشڪر وڻي لائي ڪيترن هزارن ڪوهن تان
ڪهي اچي اسان تي ڪڙڪنديون رهيون آهن.

اسان ان قوم جي عوام منجهان آهيون جيڪا قوم
گهر کان ٻاهر ليڻو نه پائي سگهڻ ڪري سڄي تاريخ
۾ بدنام آهي ۽ پنهنجي سموري تاريخي عمر ان قومي
اوگڻ جي سزا غلامي جي صورت ۾ پوگيندي رهي آهي.
البت اسان جي وطن جي هندو واپاريءَ سرمائيدارن زمانن
کان وڻي صحيح معنيٰ ۾ دنيا جي پنجن کنڊن ۾ ٿلهي
پنهنجي قابليت ۽ زمانه شناسي جو سڪو پئي ڄمايو آهي.

جاوا سوماترا جي پيٽن کان وٺي اولهه آفريڪا جي
گني بساؤ جي پيٽن تائين ڌرتي جي پنهنجن ڏاکڻي ڇيڙي
ڏکڻ آفريڪا کان وٺي اتر ۾ انگلنڊ ۽ اولهه ۾ آمريڪا
تائين دنيا جي سمورن کنڊن ۾ سنڌي هندو واپاري
سرمائيدار طبقي جا نمائندا ڦهليل آهن. سهڻي لطيف سڄا
په سُر، سُر سري راڳ ۽ سُر ساوندي انهن لنڪا ۽
جاوا پيٽينڊر دلير واپارين کي خراج تحسين ڏيڻ لاءِ
وقف ڪيا آهن جيڪي اتر جي اوت سان اودا هئا
۽ ڪارو ڪيڙي، ماڻڪن جا مٽ پري، واهو بدن سان
واپس ورتندا هئا. اهي جن جون ناز ڀريون زالون پنهنجي
جواني جا ڏينهن سندن انتظار ۾ هيون ڪاٺينديون هيون
۽ سندن واپس ورن تي مٿانن املهه ماڻڪ گهورينديون
هيون. اڄڪلهه سنڌي وڏيرو به پنهنجا ٻار انگلنڊ،
آمريڪا ۽ جرمني ۽ وينڊي ماسڪو، آسٽريليا ۽ ڪئناڊا
۾ پڙهائي ٿو ۽ هانگ ڪانگ، سنگاپور، اٽلي جا تفريحي
دورا ڪري ٿو. سنڌ ۾ آباد اردو ڳالهائيندڙن جي
هڪڙي جنگهه پشاور ۾ آهي ته ٻي دهلي، دکن،
لنڊن، آمريڪا يا جرمني ۾ آهي. خود هن ملڪ جي
ٻين قومن جي هاري طبقي جي پيٽ ۾ به اسان جو
هاري طبقو ۽ ان مان نڪتل ننڍو وچولو طبقو چوڻ پڻ
جي معاملي ۾ ڇٽ آهي. پنجابي هاري ۽ سندن پٽ
اسان کي جرمني، ناروي، اٽلي، آمريڪا، انگلنڊ،
آفريڪا، آسٽريليا ۾ ڪافي تعداد ۾ ملندا آهن پنهنجي

چالاڪي، جرئت ۽ ٻين کي ٺوٺيون. هڻي جاء ڪري
اڳتي وڌڻ جي ڪري ايترو مشهور بلڪ بدنام آهن
جو هنن جي ڪري لفظ ”پاڪستاني“ يورپ، آمريڪا،
ڪئناڊا ۽ هڪ اهڙي بين الاقوامي گار بنجي پيئي آهي
جيڪا پنجابين کان سواءِ ٻين سمورن پاڪستانين بلڪ
سمورن ايشيائين لاءِ به استعمال ڪئي وڃي ٿي. هو
جيئن ته پاڻ کي ٻاهر پاڪستاني سڏائين ٿا، تنهنڪري
هنن جي استادين کي ڏسي اتي جا رجعت پرست نفرت
۽ ڌڪار وڃان ڪين پاڪي سڏين ٿا.

پٺاڻ هاري محمود غزنوي ۽ محمد غوري کان وٺي
احمد شاه ابدالي ۽ مدد خان تائين حملو ڪندڙ لشڪرن
جو سپاهي بنجي سڄي هندستان کي لتاڙيندو رهيو آهي.
اڄ هو نه رڳو دره خير کان وٺي ڪيڙي پندر تائين
قبضو ڄمائي ويو آهي. نه رڳو هندستان جي آخري
حصي ۾ ديرو ڄمائي گهمندو نظر اچي ٿو پر دنيا جي
ڪيترن ملڪن ۾ به وڏي دٻدٻي سان موجود نظر اچي
ٿو. ٻي طرف بلوچ به بلوچستان کان ٻاهر نه رڳو
پاڪستان جي ٻين صوبن ۾ پر ايراني نار جي اوڀر
توڙي اولهه جي ملڪن توڙي مشرق وسطِي ۾ ڦهليل
آهن ۽ بلوچ قبائلي جا قافلا مال جي ڌڻن سان هر سال
منڊ بلوچستان جي وچ ۾ گشت ڪندا رهن ٿا. پٺاڻ
قبائلي هر سال جا ڪي مهينا پاڪستان ۾ ته ڪي
افغانستان ۾ گذارين ٿا. اهڙيءَ ريت سال جو گهڻو

وب سفر ۾ رهن ٿا. ان ڇرپر هڪ طرف عام سنڌين
 ۽ ٻئي طرف پاڪستان جي ٻين قومن جي عام ماڻهن
 جي لياقتن ۾ زمين آسمان جو فرق ڪري ڇڏيو آهي.
 ان ڳالهه دنيا جهان جي ماڻهن، ملڪن، فضائن، موسمن،
 ڌنڌن ڌارڙين، ريتن رسمن، ٻولين ۽ ثقافتن کي ڏسڻ وائسڻ
 وارن اردو ڳالهائيندڙن، بلوچن، پنجابين ۽ پٺاڻن کي
 اسان جي پنج جريب زمين مان سلهاڙيل، ۽ پنهنجي
 جوءَ ۽ ڏاندن جي جوڙي جي چوڪيداري ۾ عمريون
 ۽ نسل ڳاري ڇڏيندڙ عام سنڌي هاري ماڻهو تي اهڙي
 جذباتي، ذهني، فطري، روحاني ۽ عملي برتري ۽ بالادستي
 ڏيئي ڇڏي آهي. جنهن جو مقابلو اسان لاءِ موجوده
 حالتن ۾ ظاهري طرح بلڪل ناممڪن آهي. ان ڳالهه
 جو جيڪڏهن تاريخي منجيدگي مان نوٽيس نه ورتو
 ويو ۽ ان جو پوري انقلابي وطن دوست ذميواري مان
 نڌارڪ نه ڪيو ويو ته اسين ٻين قومن جي نه رڳو
 حاڪم طبقن جي پيٽ ۾ پاڻ جهڙن غريب ڀائرن جي
 پيٽ ۾ به سدائين پست رهنداسين ۽ پنهنجي قومي حقن
 وٺڻ جي چٽاڀيٽي ۾ رڳو ڦريل واڻي وانگر دانهون
 ڪندا رهجي وينداسين. ان مرضن مان جان آهي ڪرڻ
 جو پهريون قدم اهو آهي ته اسان پنهنجي وطن جا
 گهڻگهرا سنڌي ماڻهو پختي آزادي مان نه صرف پاڪستان
 ۾ پر دنيا جي ٻين حصن ۾ ڦهلجي وڃون. ۽ ان لاءِ
 فضا ۽ حالتون سازگار ڪري سڄي قوم کي سڄي دنيا

۾ پکڙيل ۽ دنيا کان باخبر متحرڪ قوم بنائڻ جي تاريخي جدوجهد شروع ڪريون. جيئن عرب ماڻهو پنهنجي کير پياڪ ٻارڙن کي ننڍي هوندي کان بهراڙي جي فصيح عربي سيکارڻ ۽ کين سخت جان، مضبوط ۽ جفاڪش بنائڻ. لاءِ ننڍي هوندي رڻ پٽ ۾ بدوئن وٽ موڪليندا هئا تيئن پنهنجي ماڻهن جي لياقت وڌائڻ لاءِ اسان کي به ڪچي ته پنهنجي ماڻهن کي ملڪ جي ٻين حصن اندر توڙي ٻاهر موڪليون جيئن هو چڱي طرح ٻيا علائقا ۽ ٻاهرين دنيا ڏسي مخالف توڙي دوست ۽ ٻين ماڻهن سان ملي جاتي، دوست دشمن جي پروڙ حاصل ڪري ڇاڻاڪ، مضبوط ۽ پنهنجي پيرن تي بيٺو جيترا ماڻهو ٿي اچن. ماڻهو ۾ صلاحيتون نت نئين آزمائشن، ڏڪرن ۽ مقابلن مان لنگهڻ سان پيدا ٿين ٿيون. گهر جي ڪنڊ ۾ ويٺل مڙس به ماءُ جي ڪچ ۾ لڪي ويٺل ٻار وانگي آهي. ان مان ڪوبه ٻوڏو ٻوڏو ڪونهي. منجهن نڪا ڪا لياقت پيدا ٿيندي، نڪو ڪاٺن مڙسائون ڪم ٿي سگهندو. کين خبر آي ڪاٺ هوندي ته دنيا جو چرخو ڪيئن پيو هلي. اسان جا جيڪي ڪارڪن سڄي ملڪ ۾ هلندا انهن جون لياقتون وڌنديون. انهن ۾ گهراڻي ايندي. کين پهريون ڀيرو عملي طرح خبر پوندي ته سنڌ کان ٻاهر به ڪا دنيا ٿئي ٿي. ان ۾ به ڪا سياست ٿئي ٿي. سندن ذهنن ۾ ٻين صوبن جي عوام ۽ عوام دشمن بابت ٻين کان ٻنڌل ڳالهين تي

پَتَلَ جيڪي مغروضا، وهم ۽ گمان آهن تن جي جاءِ تي ڪن اکين ڏٺل ۽ پنهنجي ڪنن پتل ڳالهيون معلوم ٿينديون. اهڙيءَ ريت هو وهم ۽ گمان جي دنيا مان نڪري ڄاڻ جي دنيا ۾ داخل ٿيندا. خود پنهنجي باري ۾ ڪين ڄاڻن ڳالهيون معلوم ٿينديون. ڪين پنهنجي لڪل نقصن ۽ لڪل خوبين جي خبر پوندي. هو وڌيڪ وسيع نظر، بردبار، خوش اخلاق ۽ قابل ٿيندا. منجهن هڪڙي نئين قسم جي خوداعتمادي ايندي. هن کي نه رڳو ذاتي طرح پاڻ تي وڌيڪ ڀروسو ٿئي ٿو پر سندن پنهنجي سچي طبقي ۽ انقلابي عوام تي ان جي روش انقلابي مستقبل تي ڀروسو ٿئي ٿو. منجهن احساس پيدا ٿئي ٿو ته اسان اڪيلا نه آهيون، اسان جا هم خيال ماڻهو، ساڻا ماڻهو، سچي پاڪستان کان سواءِ سچي دنيا ۾ ڦهليل آهن. جڏهن هو هرهند ڏسن ٿا، سڀ ماڻهو ٻولي پنهنجي پنهنجي ڳالهائن ٿا، ڪي پشتو ۽ بلوچي ته ڪي اردو يا پنجابي پر غدار وڏيري، چوڌري ۽ سرمائيدار تي ظالم ڪاموري، رجعت پرست ملبن ۽ ڦورو سامراج تي لعنت ملاست هو ڪنهن جي هرهند ۽ هر ٻوليءَ ۾ اها ساڳي آهي، ندمت هنن کي پنهنجي نظر ۾ وڌيڪ گهرو پختو يقين ٿئي ٿو. هنن کي تخاطري ٿئي ٿي ته اها ڳالهه جا هندوستان ۾ ڦهليل آهي سا ڀينر سڀني ملڪن ۾ به پڪ ڦهليل هوندي ۽ پڪ ڪامياب ٿيندي. هو جڏهن

صفا اوڀرن ماڻهن ۽ غير قوم جي ماڻهن سان اٿڻ ويهڻ
 ڳالهائڻ ٻولهائڻ سڪن ٿا تڏهن هو اڳي کان بهتر سياسي
 سپاهي ٿين ٿا. هو سڪن ٿا ته اتحادن ۾ جدوجهد
 ڪيئن هلائجي ۽ اتحادن ۾ جيڪي پيچيدگيون آهن
 انهن کي منهن ڪيئن ڏجي. اڳتي ڪيئن وڌجي، پوئتي
 ڪيئن هٽجي، بدعاشن کي منهن ڪيئن ڏجي، مس پس
 فتني ۽ سازش کي ڪيئن ناڪام بنائجي پنهنجا دشمن
 ڪيئن گهٽائجن ۽ دوست يا همدرد ڪيئن پيدا ڪجن،
 پنهنجي دشمن جو ڌڪ ڪيئن گسائجي ۽ پنهنجي موقف
 کي ڪيئن اهڙي نموني پيش ڪجي جو ٻيا ماڻهو ان
 تي اعتبار ڪن. سنڌ دشمن جيئن ته سنڌي عوام کي
 هر طرح گمراهه ۽ توائي ڪرڻ گهرن ٿا تنهنڪري
 هنن جي پاليسي آهي ته عوام جي چڱائي کي برائي
 انهن جي فائدي کي نقصان، انهن جي جس ملڻ جهڙي
 ڪم کي به ملامت جوڳو ڪم ثابت ڪري ڏيکارجي.
 اسان جي ڪاميابين کي ناڪاميون ڪري پيش ڪجي
 ۽ جن ڳالهين تي اسان کي خوش ٿيڻ کپي تن تي
 اسان کي ماتم ڪرائجي. سندن مرضي آهي ته جي امين
 ناڪام ٿيون ته به ميارِي هجون ۽ جي ڪامياب ٿيون
 ته به ڏوهي ليڪجون.

گهر جي ڪنڊ چڙهي سموري ماڪ سموري دنيا
 ۾ سنڌي عوام جي فائدي جي سياست ڪرڻ سنڌي
 عوام جي هر گهگهري فرد جو قومي، عوامي ۽ انقلابي
 فرض آهي.